Vitéz CSIKÓS JENŐ

A MÁSIK FRONT...

A MÁSIK FRONT...

A SZELLEMI HARC MÓDSZEREI ÉS FEGYVEREI

IRTA

Vitéz CSIKÓS JENŐ
m. kir. honvéd-őrnagy

Nyolc képtáblával

NÉPSZERŰ KIADÁS

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot.

Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1941.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA
3588 SZ.
194 2
KÖTELES PÉLDÁNY

Felelős kiadó: Hampó József igazgató.

97.753. — Hornyánszky V. R.-T. m. kir. udvari könyvnyomda, Budapest.
Felelős: Nemes Lajos műszaki igazgató.

ELŐSZÓ

Jártomban-keltemben összehozott a sors egy kitűnő magyar emberrel, aki egyik vidéki egyetemünkön tanár. Hazáját és fajtáját szerető, azért élő és aggódó ember. Egész életét, tudását annak szenteli, hogy kikutassa, megismerje minden életmegnyilvánulásunkat. Ezzel kapcsolatosan nagyon sok érdekességre hívta fel figyelmemet.

Egyebek között azt mondta, ha a magyart jellemezni akarná, ezt két szóval meg tudná tenni.

Így: alvó nemzet.

E különös megállapítást még nem hallottam. Ő azonban mindjárt meg is magyarázta szavait és a kutatásai közben felderített, megtörtént esetekkel bizonyította állítását. Ezek során oly meggyőző tényeket hozott fel, amelyek mindenkit elgondolkodásra késztethetnek. Végül jelezte, hogy mindazt, amit röviden elmondott, sok-sok adattal együtt írásban is kiadja.

Nem is akarok elébevágni ezzel az írásommal bizonyosan nagy érdeklődést felidéző munkájának.

Mást akarok! Mivel engem meggyőzött arról, hogy valóban hibáink felett könnyen átsikló, kényelmet szerető, alvó nemzet vagyunk, szeretném felébreszteni bizonyos vonatkozásban magyar fajtámat. Mindenkinek, aki elolvassa könyvemet, meg akarom mondani, tudtul akarom adni, hogy: ébredj, mert mikor körülötted minden más nemzet résen ál, te sem alhatsz.

A lélekmérgezésről, korunk e láthatatlan, legfelkapottabb, legveszedelmesebb fegyveréről akarok írni, melynek ereje hatalmasabb sok-sok harci eszköznél.

A bomlasztó propagandáról írok, melynek eszközei és módszerei olyan nagyon távol estek a magyar ember igazságot szerető, egyenes lelkétől. S éppen ezért különösen veszedelmes, hiszen a magyar lélek jóhiszeműsége fel sem fogja annak erejét és romboló hatását, pedig a bomlasztás köztünk való jelenlétét nap-nap mellett megfigyelhetjük, eredményeit tapasztalhatjuk. Csak nem vesszük észre, mert mi magunkkal megelégedett, alvó nemzet vagyunk.

Szeretném e magam elé tűzött célomat elérni. Szeretném, hogy mindenki, aki könyvemet végigolvassa, egy-egy meggyőződéses ébresztője legyen a nemzetnek.

Ha sokan leszünk ilyen résenállók s ha tapasztalatainkat az utánunkjövőknek is átadjuk, nem kell féltenünk fajtánkat a második ezredévtől, mert meglepetések nem érhetik. A harchoz, a megpróbáltatásokhoz pedig évszázadok óta hozzászoktunk.

Nem szakembereknek, csak embereknek, magyaroknak készült ez a könyv. Azoknak, akik a mindennapi rohanó, gondterhes életben sem felejtkeznek meg arról, hogy mivel tartoznak hazájuknak, fajtájuknak.

Jó szívvel, szeretettel akarok elmondani egyetmást, amiről a legtöbb ember nem vesz tudomást, holott ennek felületes kezelése, vagy a dolgok nem értése, mind az országnak, mind pedig az egyes embernek is a kárát, romlását okozhatja.

Munkám nem tudományos mű, nem is tanulmány. Sőt, a tudományosságra nem is tart igényt. Figyelmeztető, tájékoztató akar csak lenni, a nagyközönségnek akar útbaigazítására szolgálni, olyan kérdés körül, amelyről nagyon sok szó esik manapság, de amelyről még vázlatos áttekintése is csak keveseknek van.

I.

A propaganda

Minden gondolkozó magyar ember tisztában van azzal, hogy komoly, történelmi időket élünk. Történelmi időket, melyek pillanatok alatt oldanak meg olyan nagyhorderejű kérdéseket, melyek elintézéséhez azelőtt évszázadok, vagy évtizedek kellettek. Ilyen, a magyarságra sorsdöntő pillanatok sorozata a mai magyar élet.

Sokszor már azt hisszük, hogy minden emberi erőnket meghaladja a mi különös, újszerű, megpróbáltatásokkal teli életünk. Ami kis öröm néha-néha ér bennünket, azt gyakran semmivé teszi a gyorsan rohanó kíméletlen valóság.

Világháborús, emberfeletti, csodával határos helytállásunkat felváltotta húsz éves lelki gyötrődésünk, megaláztatásunk. Azt hittük, hogy e sok szenvedés után nyugodtabb, csendesebb időszak következik, amelyben a megértés, megbékélés meghozza az igazi békét, melyet nemcsak mi, hanem minden jószándékú nemzet is igaz szívvel óhajt. Ehelyett mit látunk? Hol itt, hol ott vet lángot a gyűlölet, amely fegyveres kirobbanásokhoz vezet. Az 1914. évben keletkezett vihar nem tud megcsillapodni. Mintha az egész világ bűneiért a most élő emberiségnek kellene bűnhődnie.

Ehhez az izgalmas regényhez hasonlítható bizonytalan élethez komolyan gondolkozó, befolyástól mentes, a magyarság elhivatottságában hittel-hívő, kósza híreknek fel nem ülő, a nehézségek előtt meg nem hátráló, igaz magyar emberekre van szükség.

Alig múlik el nap, hogy bennünket, magyarokat, közelről érintő esemény ne történnék. És az, ami történik, annyira elütő a régiektől, annyira újszerű, hogy ebben a gyorsan változó világban tanácstalanul állnánk, ha a velünkszületett előrelátás segítségünkre nem sietne.

Nagyot fordult a világ körülöttünk! Új életformákkal és az ezekkel járó, sok új gondolattal ismerkedtünk meg, melyeknek hatása alól nem tudjuk, de nem is szabad magunkat kivonnunk.

Kis nemzet vagyunk. Teljesen a magunk feje után, itt Európa közepén, nem mehetünk. Mégis fontos az, hogy az új gondolatokból csak azokat tegyük magunkévá, melyek a mi ezeréves tradícióinknak megfelelnek, melyeknek életrekeltői: a mi, minden más nemzettől elütő szokásaink és öröklött felfogásunk. Ezek a haladás szelleméhez is igazodó hagyományok legbiztosabb alapjai sok száz év óta nemzeti létünknek.

Az elmúlt küzdelmes évek megtanítottak bennünket arra, hogy hazát megtartani csak az a nemzet tud, melynek apraja-nagyja — nemre való tekintet nélkül — egy gondolattal, egy akarattal, egy erővel fog össze a haza erősítésére, megvédésére. Vagyis olyan nemzet, amely azt a munkát, mely ebből a mérhetetlen erőkifejtésből az egyesekre jut, odaadással, önzetlenül s nem elismerésért, hanem benső meggyőződés sugallatára, a legjobb tudás szerint, örömmel végzi el. Férfi és nő, mindegyik a maga helyén, a mindennapi munkán felül, hazájának áldozatot hozni köteles. Mindennapi munkájukat is azzal a tudattal kell ellátniok, hogy végzett munkájukkal hazájuk megerősödésének is hasznos szolgálatot tettek. Minden magyar férfi és nő a nemzet őrtálló katonája, aki nem vár erre külön megbízatást, hanem mindenkor és mindenütt a nagy nemzeti célt

szem előtt tartva végzi el azt, ami minden hazáját szerető és féltő ember kötelessége.

Most ezek alatt az eseménydús nehéz évek alatt több, nagyobb munkát kell vállalnunk, hogy összefogott erővel megtarthassuk ősi örökségünket: földünket és szabadságunkat.

Az egymást követő mozgalmas események most alakítják ki a világ új rendjét. Az újjárendezés bennünket is közelről érint. Nemcsak azért, mert a világháború után nagy igazságtalanságokat követtek el ellenünk, — melyeket, ha igazi és hosszantartó békét akarnak — jóvá kell tenni, hanem azért is, mert kényes földrajzi helyzetünk miatt bennünket kihagyni, vagy rólunk tudomást nem venni, lehetetlen.

Azt, hogy e nagy átalakulással járó, sorsdöntő események mikor és milyen formában érnek el hozzánk, ma még senki sem tudja. Csak a mellettünk, vagy tőlünk távolabb lejátszódó események jelenségeit figyelhetjük meg és azokból vonhatunk le hasznos és felbecsülhetetlen tanulságokat a magunk számára.

Kis nemzeteknek, úgy mint eddig, ezentúl is a fennmaradásukért és szabadságukért folytatott harcban telik el egész életük. Ezért kell éberen figyelnünk minden bennünket érdeklő dologra, hogy belőle a jót, a mi viszonyainkra is alkalmasat, felhasználhassuk annakidején.

Valamikor nagy és sok bajt okozó hiba volt, hogy a népet magát nem oktattuk, nem neveltük, a történelemből keservesen szerzett tapasztalatokra. Ma már tudjuk, hogy nem elég ezekről csak egy-két embernek tudni, hanem tudnia kell róluk mindenkinek, aki ezen a magyar földön él, mert erejét, tudását csak úgy tudja kifejteni, ha a közös nagy cél elérésére a megfelelő módokat is ismeri.

Sok és nagy horderejű tapasztalatokat szereztünk a világháború alatt. Az azóta eltelt és a mostani

idők meg különösképpen tanulságosak voltak számunkra.

Bármennyire is óhajtjuk a békét, annak fennmaradása nem tőlünk, kis nemzetektől függ. Ezért kell felkészülnünk minden eshetőségre, hogy meglepetések ne érhessenek bennünket.

A most dúló európai háborúkban igen érdekes és bennünket is érintő eseményeket figyelhetünk meg. Ezek alapján számolnunk kell azzal, hogy esetleges háború esetén, már a hadüzenet első óráiban, ellenséges repülőgépek intéznek támadást mélyen az ország belsejében nagyobb városok, ipartelepek és katonailag fontos pontok ellen. Ezzel természetszerűen vele jár, hogy az említett helyeken lakó, vagy azok közelében tartózkodó polgári lakosság is ki van téve az ellenséges támadás következményeinek. Ilyen esetekben még az asszonyok és gyermekek sem kivételek.

A másik érdekes tünet, — melynek hatása alól a polgári lakosság sem tudja magát kivonni — hogy az ellenséges repülőgépek a fegyveres támadással egyidőben, röplapokat szórnak milliószámra. Röplapokat, melyeknek tartalma a lélekhez szól és látszólagos igazságok hirdetésével egyenetlenséget, véleménykülönbséget, megnemértést akar szítani, hogy utóbb teljes széthúzást, tehát az ellenálló erő bomlását idézze elő.

A fegyverek hatását többé-kevésbé ellensúlyozni tudja még az olyan ember is, aki megfelelő oktatásban, vagy kiképzésben nem részesült, mert a veszély pillanatában önkéntelenül is megtalálja a legmegfelelőbb védekező módot, hiszen a fegyverek hatását látja, érzi.

Nem áll ez azonban a propaganda veszedelmére nézve. A jól vezetett propaganda észrevétlenül jön és nem egyszerre, legtöbbször csak lassan mérgez és huzamosabb idő elteltével szedi áldozatait.

A világháború befejezésétől mostanáig, amíg a fegyverek újból megszólaltak, szakadatlanul folyt ez a propagandaháború. Eredményeit is láthattuk.

De egyébként sem újkeletű dolog a propaganda. A mi életünk a propaganda jegyében múlt el. Körülbelül harminc éve annak, hogy a propaganda megkezdte fokozódó térhódítását a mai modern életben. Amerre nézünk és amerre csak figyelemmel kísérjük az életmegnyilvánulásokat, mindenhol észrevehettük a mai életünk elmaradhatatlan kísérőjeként a propagandát.

Ennek a szónak, hogy: propaganda, kellemetlen emlékei vannak és éppen ezért, ha szóbakerül, bizonyos fokú idegenkedés és meg nem értés kíséri. Ilyen felületesen való elintézése, természetesen igazságtalan.

Nem minden propaganda veszedelmes. Van jóindulatú, hasznos, művelődést szolgáló, felvilágosító propaganda, mely tanít, ismertté tesz valamit. Szóval jó irányban nevel, ismereteinket bővíti. A karitatív, emberbaráti intézmények legnagyobb segítő eszköze: a propaganda. Kinek jutna eszébe a mai rohanó világban, hogy a mentőket Szilveszterkor pénzadományaival segítse, erősítse, ha nem hallaná a rádióban és nem látná az ujságokban, a falragaszokon az erre vonatkozó felhívásokat? Vagy hány egészséges ember gondolna arra, hogy kötelezettségei vannak a nyomorék, az élet sorscsapásai alatt földresujtott embertársaival szemben, ha úton-útfélen megfelelő helyen és időben nem figyelmeztetnék erre?

A gazdasági élet maga is régóta szövetségesévé fogadta a propagandát, sőt ennek talán éppen a legszembeszökőbb megnyilvánulása a kereskedelmi propaganda: a reklám volt.

De nézzünk szét egy kissé messzebb a világban. Éppen a mi életünkben kezdődtek azok a nagyszabású világszemléleti harcok, melyeknek leghatalmasabb

sabb szóvivője, terjesztője: a meggyőzés, a propaganda.

A szocialista, kommunista, fasiszta, nemzetiszocialista, fallangista rendszerek páratlan méretű propagandával igyekeztek megvalósítani elveiket. Ez a propaganda közvetlenül nem használt fegyvert, de eredményei sokszor hatalmasabbak azok erejénél.

Gondolatokkal mozgatja a tömegek millióit.

A mai propagandával-telített élet hozta magával, hogy egyes országokban már az elmúlt évtizedekben külön minisztériumokat, propaganda-minisztériumokat szerveztek, melyeknek semmi más célja nincs, mint hogy terjesszék azt az eszmét, amelyet jónak és szükségesnek tartanak állami életük előbbrevitelére.

A propagandának az a faja, amely senki ellen nem irányul, csak az emberek felvilágosítására szolgál — mint mondottam — nem veszélyes. Azzal itt nem is foglalkozom.

Annál nagyobb figyelmet érdemel az a propaganda, mely békében s háborúban egyaránt működik és általában; szellemi harc néven ismeretes.

A propagandának ez a másik faja: a bomlasztó propaganda. Ez az a modern harci eszköz, melynek pusztító és lélekromboló hatása megmérhetetlen.

A bomlasztó propaganda: mesterséges lélekmérgezés. Az ember lelke ellen folytatott harc. Fegyvere: a szó, a gondolat.

A bomlasztó propaganda a célzatos és lélekmérgezésre szánt hírek, körültekintő, rendszeres és ügyes terjesztése. Kitűzött céljának elérésére felhasznál minden eszközt. Nem retten vissza semmitől. Nem mindíg jelentkezik hangosan, de ott van mindenütt, ahol valami célja van.

A jól irányított és rendszeresen vezetett bomlasztó propagandában mindíg valamilyen egyszerű, könnyen érthető, igaz vagy igaznak látszó gondolat van. Olyan gondolat, amely az első pillanatra igaznak

látszik. Kételyt nem támaszt. Azt, amivel állítását megdönteni lehetne, gondosan elkerüli. Ez a propaganda.

Természetes, hogy a propaganda gondolati anyagában használt kis igazságot megnagyítva, de sohasem túlozva írja, vagy mondja el. Arra bízza a megnagyobbítást, akinek szánta.

Hogy mennyire nem falrahányt borsó egy-egy jóidőben elhelyezett célzatos közlemény és hogy milyen rövid idő alatt érezteti közvéleményalakító hatását, azt magunk is gyakran észlelhetjük. Hányszor tapasztalhattuk, hogy egy-egy érdekes hír, annak közlése után társaságokban, vagy egyes emberekkel folytatott beszélgetés közben, nyomban beszéd tárgya lett? Ki így, ki úgy, de hozzászólt. Ilyenkor mindenki a hallott hírrel kapcsolatos meggyőződését erősíti, bizonyítja, fejtegeti s közben észre sem vette, hogy ember és ember közt, — ha egyelőre jelentéktelennek látszó vita formájában is — de már véleménykülönbségek, ellentétek keletkeztek, melyeket egy ismeretlen valaki így akart rendezni.

Észrevétlenül surrant be közénk az egymás meg nem értése, a gondolkodásunk közötti különbség, amely csak széthúzást hozhat. Erő helyett gyengeséget. Vajjon ezen viták résztvevői közül hány ember gondol arra, hogy ártatlannak tetsző csevegésével, vagy vitatkozásával máris megfizethetetlen szolgálatot tett az ellenségnek s valójában nem más: mint gyanútlan és érzéketlen sakkfigura, annak a bizonyos rosszindulatú kezdeményezőnek a kezében.

Minden propagandának, de a bomlasztó propagandának különösen, elengedhetetlen tényezője: a jó, körültekintő, okos, fürge s nagyon széleslátókörű, helyzetismeretekkel rendelkező propagandavezető. Ilyen vezető nélkül a propaganda, még a legnagyobb pénzáldozatok árán sem tud megfelelő eredményt elérni. Erre a mesterségre születni kell.

De rendelkeznie kell azzal az ösztönös érdeklődő hajlammal is, amelyet a jó újságíróknál figyelhetünk meg legszembetűnőbben. Jelentéktelennek látszó lélektani apróságok, a közvélemény árnyalatnyi változásai, fontos támpontok lehetnek számára a propagandaműveletek irányításában s ezeket észre kell vennie. Emellett szakadatlanul figyelnie kell azokat az embertömegeket vagy népeket, amelyeknek gondolkodására befolyást akar gyakorolni. Pontos tárgy-, hely-, lélek-, személy- és a részletekig menő összefüggés-ismeret nélkül meg nem kezdheti munkáját. S ezeket az ismereteket percről-percre gyarapítania kell, hogy munkáját a perchez alkalmazhassa. Végül: fantáziájának, ötlettermelő tehetségnek kell lennie.

Ez a feladatkör — mint látjuk — annyira sokoldalú embert kíván, hogy ezeket megtanulni, ha az alapadottságok hiányoznak, lehetetlen. Egyetlen gondolat, egyetlen rossz időben közölt hír, vagy az emberi lélek nem ismerése, időelőtt árulója lehet a kitűzött célnak.

A propagandavezető mellett dolgozó embereknek is olyanoknak kell lenniök, hogy a bomlasztó propagandának minden csínját-bínját ismerjék. Megfelelő segítőtársak nélkül, az eredmény szintén kétséges.

Az ezzel foglalkozók a célzatos, lélekfertőzésre szánt gondolataik jelszavait, híreik hatását állandóan figyelemmel kísérik és azokhoz mérten folytatják romboló munkájukat.

A propagandaműhely érdekesen színes világához tartozik, hogy a leglehetetlenebbnek látszó gondolatokkal és eszközökkel is lehet eredményt elérni, ha azokat ügyesen, körültekintően s úgy alkalmazzák, hogy a célzatosság nem látszik, a takargatni valót jól leplezik s ha a vezető következetes és nem veszti kedvét az első sikertelenség láttára.

Lássunk erre példát!

Badarabb és valótlanabb állítást még elképzelni is nehéz, mint az, hogy a magyar „tót" szó gúnyos és megvetést kifejező szó.

S bizonyára nagyot nézett s legyintett nevetve az a magyarul tudó tót is, akinek elsőként akarta beadni ezt az emeletes ostobaságot a — cseh propaganda.

Következetes és propagandamunkával, tíz-tizenöt év alatt mégis sikerült közhitté tenni ezt a bárgyú kitalálást, pusztán azért, mert a legrombolóbb hatást akarták elérni vele. Azt a meggyőződést: a magyar annyira lenézi a tótot, hogy még nemzetnévként is olyan szót használ megjelölésére, amely magában is gúnyos megvetést fejez ki.

Tudjuk, hogy az egész állítás, arcátlan hazugság. Tudta ezt a Trianon előtti tót nemzedék is. Mégis közhitté tette az ügyesen vezetett cseh propaganda s ma még velünk magyarokkal — a magyar nyelv egyedül illetékes értelmezőivel — is vitába száll az ifjú tót nemzedék, állítván, hogy: de igenis, a magyar „tót" kifejezés becsmérlő értelmű szó.

Íme a propaganda csodája: a lelkekbe erőszakolt hazugság.

Ezekről a közvéleményalakító mesterkedésekről, a bomlasztó propagandáról szól ez a könyv, mert ezek credményessége csökkenti, vagy egészen meg is szünteti az ország ellenállóképességét, hiszen a lakosság lelki egyensúlyát, egységét bontja meg akkor, mikor arra az ország biztonsága és megvédése érdekében a legnagyobb szükség van.

II.

Lélek és tömeglélek

A propaganda hadműveleti terepe a tömeglélek.

Akár jó, akár rossz irányban akarja a propaganda az embert befolyásolni, mindíg a lelkét keresi. Kutatja, vizsgálja azt a pillanatot, amikor az fogékonynak látszik a külső hatásra. Nem türelmellen vele szemben, mert jól tudja, hogy a lélek a hangulatok hatása alatt akárhányszor villámgyorsan változik. Ha ma vagy holnap nem tud eredményt elérni, következetesen felépített módszerével várja a megfelelő alkalmat.

A lélek minden cselekedetünk rúgója. Ez irányítja az emberi akaratot. És a lélek, minden bennünket érintő eseményre így vagy úgy, de valamiképpen, mindenkor rezonál.

A legmagasztosabb érzelmekre hangolt lélek is pillanat alatt csaphat át a komikum vagy a gúny hangulatába, ha megfelelő esemény ennek kiváltására készteti.

Így változhat át a szeretet gyűlöletté, a józanság rövidlátássá, a gyöngédség bosszúvá. Egy-egy nagyerejű, vagy éppen csak demagógképességű szónok percek alatt megfordíthatja egész tömegek indulatát.

Gondoljunk a francia forradalom dédelgetett kedvenceire, kiket rövid idő mulva ugyanaz a tömeg hurcolt vérpadra, amely azelőtt szinte istenítette őket.

De vegyünk olyan példát melyen mondatról-mondatra tanulmányozhatjuk a lélekismerő agitátor mestermunkáját és a tömeglélek változásának egyes fázisait. Olvassuk el Shakespeare Antóniusának gyászbeszédét Caesar felett. Olyan igaz és mélységes

bepillantást nyerhetünk a tömeglélek rejtelmeibe, amelyről sejtelmünk sem volt.

Shakespeare félelmetes lélekanalizáló tehetsége kellett hozzá, hogy megértsük a történelmi tömegindulatok fordulatait.

Vagy hogy kisebbméretű s vidámabb példát hozzak fel, elmondom azt a velem gyerekkoromban történt esetet, melynek tanulságait én is csak most vontam le, mióta a propagandával behatóbban foglalkozom.

Karácsony volt. Akkor kaptam az első hosszú nadrágot. Olyan büszke voltam, hogy még a barátaimat sem ismertem meg. Így, ilyen felfuvalkodottan mentem ki a Balatonra korcsolyázni. Egyedül köröztem, mert nem akartam leereszkedni rövidnadrágos iskolatársaimhoz. Azt hittem mindenki csak engem néz. A nadrágomra meg mindenki irígykedik.

A korcsolyapálya közvetlen közelében, hatalmas rianás volt, mely aznap éjjel keletkezett. Egy sereg gyerek — az én pajtásaim — közvetlenül a rianás szélére merészkedett és egymást biztatták, hogy ugorja át valaki. Senki sem mert vállalkozni a dologra. Én is hallottam az unszolást. A hosszú nadrág bátorságot adott. Megakartam mutatni a sok kis emberpalántának, hogy mit tud egy férfi. Helyet tágítottam magamnak a sok gyerek között és eltávolodtam a rianástól, hogy az ugráshoz lendületet vegyek. A sok gyerek és most már a többi korcsolyázó is lélegzetvisszafojtva várta a nagy eseményt. Megigazítottam a nadrágom vasalását, kettőthármat köhintettem, szóval úgy, ahogy a nagyoktól láttam és hajrá. Hatalmasat ugrottam, de fél méterrel kevesebbet, mint kellett volna. Nagy loccsanással a víz alá buktam. Azt, hogy újra a víz fölé emelkedtem, csak kemény fejemnek köszönhettem, mert át tudta törni a fölöttem lévő jeget. Ahogy felbukkantam a jeges vízből, két könyökömmel rácsimpaszkodtam a jégre. Ez minden mozdulatomnál töredezett alattam. Nagy kínban voltam. Mindíg a nadrág járt az eszemben. A halálfélelmet abban a korban az ember nem ismeri.

Nagy csoportosulás támadt körülöttem. Minden, a jégen tartózkodó asszony és ember odaszaladt. Kimeredt szemmel nézték halálküzdelmemet. Olyanok voltak, mintha valamennyien megdermedtek volna. Senkinek közülük eszébe sem jutott, hogy segíteniök kellene. Magukat féltették, attól tartottak, hogy beszakad a jég. Végre mégis akadt közülük valaki, aki megfogatta az ott lévő férfiakkal egymás kezét sudárszerűen és ő mint első, közeledett felém. Bizonytalan és tapogatózó léptei azt árulták el, hogy ő fél a legjobban.

Nem volt szükség segítségre. Közben ugyanis olyan erős jeget találtam, amely megbírt és valahogyan ki tudtam mászni. Mikor kint voltam a vízből, bűnöm tudatában, nyílsebesen rohantam a part felé.

Ahogy sírva, megrettenve, didergő testtel nekiiramodtam, váratlanul frenetikus kacagás tört ki a nézők között. Nem mondom, volt rajtam elég nevetni való. Különösen az nevethetett jóízűen, aki az ugrást megelőző peckes korcsolyázásomat s a kamaszos hencegésemet látta.

Ebbén a két-három perc alatt lefolyt jelenetben, három gyors, szinte pillanatnyi változáson esett át a nézők lelki állapota.

Ugráshozkészülésemkor a figyelem, elismerő tisztelet és feszült érdeklődés kísérte minden mozdulatomat.

A vízbezuhanásra dermedt rémület lett úrrá a nézőkön.

S ez a dermedtség megint másodpercek alatt alakult át hahótázó és gúnyolodó vidámsággá.

Ime a tömeglélek változandóságal

Másodpercek alatt vált szint egyik végletből a másikba.

Ez ellen a kiismerhetetlen, megfoghatatlan emberi lélek ellen, vagy úgyis mondhatnám: vele és benne, folyik a legkíméletlenebb harc.

De vegyünk más példát. Tudja minden mozilátogató ember, hogy ha tűz üt ki a moziban, hogyan kell viselkedni. Nyugodtan, a józan ítélőképességet megőrizve, az idegességet leküzdve. Így nem lehet komolyabb baj. Mégis, ha előfordul ilyen eset, az nem tud lejátszódni sebesülés vagy éppen haláleset nélkül. Miért? Mert a tömeg lelkén a pillanatok hatása alatt, a pánik lesz az úr.

Talán még kirivóbban érzékelteti a lélek gyors megváltozását az orosz harctéren megtörtént eset, melynek áldozata egyik legkiválóbb magyar ezredünk volt. Ez az ezred a szóbanforgó napokban súlyos harcokba keveredett, minden katonája, mint oroszlán küzdött. A harc az ellenség megfutamodásával végződött. Nem múlott el huszonnégy óra s ugyanez az ezred egy pánikot keltő hír hallatára puskalövés nélkül, fejveszett menekülléssel hagyta ott azt az állást, amit előző nap hatalmas és vitéz küzdelem árán, sok vérrel megszerzett.

Ki tud ezekre a megtörtént esetekre, minden vonatkozásban megnyugtató és igaz magyarázatot adni? Ki tudja megérteni, hogy mi az oka a lélek ilyen végletekbemenő villámgyors átalakulásának?

Egy dolog bizonyos: a lélek megnyilvánulásaiban óriási szerepe van a külső tényezőknek s még inkább a test pillanatnyi fizikai állapotának.

A lélek szoros függvénye a mindenkori erőállapotnak. A jobb módban élő, jól táplálkozó ember kiegyensúlyozottabb, nyugodtabb életet él, mint a testben legyöngült, az élet sorscsapásai alatt görnyedő ember. Ez hozza magával, hogy a kiegyensúlyozottabb

életet élő ember általában vértezettebb, lelkének gyors és megmagyarázhatatlan változásaival szemben.

Mindenütt, ahol emberek élnek, azok vannak többségben, akik az életnek nem a napos oldalán járnak-kelnek. Ebből nem nehéz azt a következtetést levonni, hogy a propaganda nem a kiegyensúlyozott kevés embert keresi és válogatja ki a maga számára, hanem a tömeget, melynek lelkéhez könnyebben hozzáfér. A propagandának az a fontos, hogy minél nagyobb társadalmi réteget, minél több embert — lehetőleg az egész ország lakosságát — nyerje meg céljának.

Természetes az is, hogy még a tömeglélek sem fogékony olyan dolgokra, melyek közelről nem érdeklik. Ezért a propagandavezetőnek kell kikutatni azt, hogy abban a tömegben vagy országban, melyben a propagandát valamely távolabbi célért irányítania kell, mik azok a problémák, melyek a nagy tömegek előtt ismeretesek és nemtetszők.

Ha valamely országban a földbirtok egészségtelen és igazságtalan megoszlása miatt nyugtalanság, vagy elégedetlenség van, vagy a jövedelemmegoszlás szembetűnően egészségtelen, ezek olyan előnyt biztosítanak a romboló propaganda számára és olyan tág teret engednek céljai elérésére, hogy kár volna akármilyen más megfelelőbb talaj után nézni. Angliában például nagyon nehéz, valószínűleg teljesen lehetetlen volna a földbirtokkérdéssel kapcsolatosan propagandát kezdeni, mert ipari és kereskedő ország lévén, lakói a földbirtokmegosztás ügyével szemben közömbösek.

Magyar viszonyainkat véve figyelembe, velünkszületett természetünk és öröklött felfogásunk is olyan, ami az ellenséges propaganda eredményességét, sajnos, nagyban elősegíti. A magyar ember gyanútlan jóhiszeműsége, lovagiassága, emberséges őszinte

szíve, egyenes gondolkozásmódja miatt: aránylag könnyen rászedhető s így a bomlasztó propaganda sokféle raffinált, alattomos fegyvereinek könnyen áldozatává válik. De meg a bennünk lévő könnyelműség is hozzájárul, hogy sokszor nem nézünk a dolgok mélyére és átsiklunk azokon. Fel sem tudjuk tenni, hogy egy-két ártalmatlannak látszó szólam vagy hír mögött, mennyi métely, mennyi veszély van.

Mint az elmondottakból látjuk, ez az érzékeny emberi lélek a bomlasztó propaganda támadási célja. Ezt a küzdelmet kell állnia, az élettől kapott más megpróbáltatásaival együtt. Eddig tudtuk állni a küzdelmet, a harcot, de fel kell készülnünk tudatosan is az ellene folyó új és raffináltabb harcieszközök hatásának kivédésére. Nem szabad elkeserednünk a soha meg nem szűnő lelki izgalmak láttára, hanem meg kell tanulni az új védekező módot. A harc most sem más, mint volt, csak a szólamok, hírek és mételythozó eszközök szaporodtak és lettek gyorsabbak.

III.

Néhány szó a propaganda történetéről

Ha a propaganda a mai ember életének velejárója, még sem mondhatjuk róla, hogy új keletű. Megtaláljuk időtlen idők óta. Formája természetesen kezdetlegesebb, de célja és alkalmazásának sok módja akkor is az volt, ami ma.

Eredményesség tekintetében nem lehet összehasonlítani a mult gondolatterjesztését a mai kor propagandájának eredményességével, de ennek oka csak az, hogy régente nem voltak meg azok a fejlett technikai eszközök, melyekkel ma dicsekedhetünk. Ma, órák alatt hallunk hírt olyan eseményekről, amelyek a világ másik felében történnek meg és türelmetlenek vagyunk, ha egyik vagy másik hír, nem jut el hozzánk az általunk elgondolt rövid idő alatt.

Talán nem érdektelen, ha futó pillantást vetünk a multra és szemügyre vesszük egészen vázlatosan a magunk mögött hagyott évszázadok eszme- és gondolatterjesztő tevékenységét és annak eredményét.

A nemes, szivet és lelket erősítő, felvilágosító, oktató eszmeterjesztés példájául alig említhetek szebbet, hősiesebbet és eredményesebbet, mint az apostolok munkáját. Ez az áldásos munka, melynek eredményeként a ma embere is megtalálja az utat az Istenhez, szétgyűrűzött az egész világra. Az apostolok által meggyőzött sok-sok ember terjesztője, propagálója lett a megváltás magasztos gondolatának és cselekedeteivel megkönnyítette, eredményre segítette Krisztus urunk tanítványainak áldott munkáját. Ma is ezt teszik az apostolok utódai és Isten szolgái: a papok, továbbhirdetik, magyarázzák az Üdvözítő igéit.

Sajnos, a mérgező és lélekromboló propaganda nyomait is megtaláljuk már az őskorban: a babona számos formájában és a célzatos jóslatokban. A harc előtti közvetlen megfélemlítésnek pedig egyenesen klasszikus példái, az őskori párviadalok. Ősi époszok és hiteltérdemlő leletek bizonyítják, hogy a párviadal nem kezdődött addig el, míg úgy az egyik, mint a másik fél, saját erejének, ügyességének, leleményességének dícséretét be nem fejezte s ugyanakkor az ellenfél erejét és ügyességét le nem becsmérelte. De arról is gondoskodtak a klasszikus kor hősei, hogy követeik és híveik, vagy éppen az énekesek szájpropagandájával, távoli ellenséges országokba is eljusson félelmetes hírük, rettegtetés céljából.

Az ókor vége felé már szisztematikus, tervszerűen felépített és végrehajtott propagandaműveletekkel is találkozhatunk. A római légiók előtt hónapokkal s néha évekkel előbb kiküldött bizalmas megbizottak járnak, hogy a római seregek félelmes erejét hirdessék.

A középkorból már bennünket, magyarokat is érintő és érdeklő példát említhetek: a tatárjárást megelőző, kétségtelenül tudatos mongol propagandatevékenységet. Tudjuk, hogy a Magyarországra betört tatár hadsereget hónapokkal előbb megelőzték bizalmi embereik, kik magukat menekülteknek adták ki és rémhírekkel árasztották el azt a vidéket, melyen utánuk a hadsereg előnyomult. Céljuk a kémkedésen kívül megfélemlítés és bomlasztás volt, hogy még azon népeknek is elvegyék a kedvét az ellenállástól, a velük való szembeszállástól, akik erre felkészültek.

A nyomtatás általános elterjedéséig a közvetlen szóbeli agitáció volt a propaganda főeszköze.

A betű megjelenésével, félelmetes fegyverrel gyarapodott a propaganda fegyvertára. Azóta sem igen engedi elvitatni első pozícióját.

Az újkor elejének évtizedeiben már megmutatja hatalmát, politikai gúnyiratok s még inkább a hitvitázók gyakran nem éppen szelídhangú polémiáinak terjesztésében.

A szóbeli agitáció helyett a betű propagandaeszközét választja utóbb a mi magyar állambölcselőnk, hadvezérünk és politikusunk: Zrinyi is, hogy felszabadító terveit megismertesse.

II. Rákóczi Ferenc fellépését, már kétségtelenül tudatos szájpropaganda, majd híres kiáltványának gondosan megfogalmazott és terjesztett röplapja előzi meg.

A bomlasztó betűpropaganda első és megdöbbentően nagy hatású megnyilvánulása, a nagy francia forradalmat megelőző pamflet-irodalom, mely részben személyi zsarolások, részben pedig a lappangó forradalmi áramlatok tervszerű, tekintélyromboló törekvéseinek szolgálatában állott. Ennek a folyománya volt a francia királyi család ellen indított ismeretes gyalázkodó per, melynek során a felvonultatott vádanyaggal nemcsak a bíróság elé állított királyi család, hanem az akkori alkotmány tisztességét akarták lejáratni, lehetetlenné tenni. S ez teljesen sikerült is.

Az uralomra jutott francia forradalmi kormány, saját rendszerének népszerűsítése céljából, már tervszerűen és eredményesen alkalmazta az akkori propaganda-eszközök széles skáláját: a szóbeli agitációt, az újságot, a plakátot, a röpcédulát. Ezeknek eredeti és az akkori időkre és gondolkodásmódjára jellemző példányait ma is megtalálhatjuk a párisi múzeumokban, levéltárakban. A mesterségesen megszervezett tömegjelenetek és tüntetések eszközeivel is itt találkozunk először.

Természetes, hogy Napoleon, a propaganda-mesterségnek hatalmas erejét azonnal felismerte és mint intézkedései mutatják: bőségesen élt is vele. Nem lesz érdektelen annak megemlítése, hogy Napoleon hírhedt rendőrminisztere, Fouché nemcsak mint a belső közbiztonsági szervezet kiépítője és megteremtője végzett bámulatos és tanulságos munkát, hanem mint propagandista is elsőrendű szervező volt.

Fouché, külföldi országokban végzett propagandamunkája majdnem minden esetben megelőzi Napoleon későbbi hadműveleteit. Csodálatos ösztönnel és nagy előrelátással tapint rá, elsőrangúan megszervezett és kioktatott ügynökei útján a majd meghódítandó ország belső kérdéseinek legkényesebbjeire. Ezekre építi fel egész propaganda-tevékenységét.

Egész Európára szétágazó bomlasztó propagandaműködéséből csupán a győri csatát megelőző magyarországi tevékenységeit említem meg.

Akkori munkája három irányban jelentkezett. Egyfelől a magyarországi jobbágyság körében terjesztett föld- és szabadságkövetelő áramlatokat szította, másfelől a rendiség és főként a főpapság tekintélyének kikezdésére és lejáratására, harmadszor a magyarság függetlenségi vágyának kihasználására irányult itteni tevékenysége. Munkája: tipikus bomlasztás. Államszerkezetében és társadalmában egyidőben támadta meg az akkori Habsburg-birodalmat.

Minden idők egyik legügyesebb, helyes és tájékozott helyzetismeretre való propaganda terméke: Napoleonnak a magyarokhoz intézett híres kiáltványa. Tartalma, megállapításai, gondolatai, meglepő tájékozottságot árulnak el az akkori magyar viszonyokról. Ezek az ismeretek külföldi, tőlünk távol élő embernél, valóban szokatlanok. Azt hiszem a mai kor vezetői sem lehetnek tájékozottabbak, valamelyik külföldi állam viszonyairól, pedig nekik rendelkezésükre áll a modern kor minden e célra felhasználható hírszerző eszköze.

Érdekes, hogy Napoleon az első, aki a nemzetiségi törekvések kiaknázásában rejlő, bomlasztó propagandalehetőségeket teljes jelentőségükben felismeri és alkalmazza. Minden propaganda-ténykedésével elárulja, hogy alapos ismerője az akkori Habsburg-birodalom magyar, cseh és délszláv kérdéseinek.

Nem a mai propagandista szó lejáratott értelmében említem meg két szellemóriásunk: Széchenyi és Kossuth jóirányú propaganda-munkásságát.

De gondolatébresztők és propagandisták a szó legnemesebb értelemben. Nevelő, oktató, nemzetet-előbbrevivő munkájuk hatását ma is érezzük.

Kétségtelen azonban, hogy ez a két nagy ember nemes és hasznothozó törekvései számára, az akkori propagandalehetőségek minden eszközét és alkalmát megragadta, hogy elgondolásaikat, a nemzet minél szélesebb rétegeivel megismertessék. Széchenyi „Nemzeti Kaszinó"-ja, éppen úgy mint Kossuth „Védegylet"-e — egyéb feladataik mellett — elsőrendű terjesztői voltak alapítóik elgondolásainak. Betűvel hirdetett elveik egész könyvtárakat tesznek ki.

Vaskos kötet kellene hozzá, ha fel akarnók sorolni mindazokat a rendszeres propagandaműveleteket, amelyek a mult század második felében, a világháború kitöréséig, különböző politikai áramlatok szolgálatában végighullámoztak a világon.

Egész futólagosan talán csak kettőt említek meg, mint amelyek a világháborút előidéző okokhoz is nagyban hozzájárultak.

Az egyik a céltudatosan dolgozó németellenes angol, — a másik az angolellenes német propaganda.

Az angolok, Kelet-Európát és a Balkánt azzal rémítették megfelelő propaganda-jelszóval, hogy a németek a kis nemzetek szabadságára törnek és azokat megsemmisítéssel fenyegetik. Ennek a propagandának célja kétségtelenül az volt, hogy útját állja a keleti piacokat kereső német iparcikkeknek, másrészt pedig, hogy a későbbi angol bekerítő politika számára lélektani támpontokat építsen ki az orosz tömegekben és a Balkán népeinek közvéleményében

A német propaganda viszont, az ez ellen való védekezésében, az angolok világuralmi törekvéseit igyekezett hangsúlyozni, főként a legjobban érdekelt, nagyhatalmak körében: Amerikában és Japánban.

IV.

Antant-propaganda a világháborúban

A világháború elvesztése érthetetlen volt előttünk. Az összeomlás váratlanul ért bennünket. De csak bennünket!

Ellenségeink, akik a fegyveres harccal egyidőben, vagy közvetlenül utána, felismerték a bomlasztó propaganda erejét, bizonyosra vették, hogy a háborút csak ők nyerhetik meg. Tudták jól — amire mi csak később jöttünk rá — hogy lehet valamely nemzetnek sokmillió, kiválóan képzett harcosa, a harcosnak kitűnő fegyvere, ha az, akinek a fegyvert kezelnie kell, lélekben fertőzött, vagy megfertőzhető: győztes sohasem lehet.

Ellenségeink a világháború alatt nagyszerűen kiépített és közös irányítás alatt tartott szervezettel következetesen végrehajtott terv szerint s hatalmas anyagi áldozatokkal folytatták ellenünk a bomlasztó propaganda-hadjáratot.

Az egyesített antant propagandairoda: Northcliffe-iroda néven volt ismeretes. Feje és vezetője, a roppant hatáskörrel rendelkező Northcliff lord volt

Az iroda propagandairányítói világlátott, bő tapasztalatokkal bíró emberek voltak. Tudósok, katonák, újságírók, írók, művészek, gazdasági és társadalomtudományi szakemberek, technikusok stb.

Propaganda-ügynökeik és megfigyelőik behálózták mindazokat az országokat, amelyekben az antantnak valamilyen érdekei voltak. Magyarország sem maradt ki ezek közül az államok közül.

Olyan befolyásos emberek állottak az iroda szolgálatában, akikről az ember soha fel nem tette volna ezt.

Voltak közöttük természetesen olyanok, akik puszta lelkesedésből, ügyes és meggyőző beszervezés által váltak szószólóivá az antantérdekeknek, de javarészük jólfizetett hivatásos munkatárs volt. S persze akadtak tömegesen a központi hatalmak országainak szülöttei között is készséges eszközeik, akik busás ellenszolgáltatásért szegődtek az akkori ellenségeink sorába.

A megmérhetetlen vagyon, mely az iroda rendelkezésére állott, lehetővé tette, hogy ott, ahol a szó, a rábeszélés, a meggyőzés nem használt, pénzzel csináljanak eredményes propagandát.

Ennek a szervezetnek külön hírszerző központ, hatalmas nyomda, félelmetesen felszerelt technikai laboratórium állott rendelkezésre és ezzel teljesen függetlenítette magát a hivatalos állami szervektől. Ezzel elérte azt, hogy minden bürokratikusságtól mentesen, gyorsan és megfelelően tudta sokirányú és nagyfontosságú feladatait ellátni.

Northcliffeék leleményessége nem ismert határt. Minden országban az ott leghatásosabb propagandát űzték. Propagandaanyaguk felölelt mindent, ami a tömegek előtt ismeretes, óhajtott vagy gyűlölt volt. Így Magyarországon a nemzetiségi aspirációkat szították. Emellett a háborús nyomorról, a vérveszteségekről, a földbirtok egészségtelen elosztásáról s a tőke, a hadsereg s királyság ellen irányított, raffináltabbnál-raffináltabb szólamokkal, jelszavakkal hírekkel és közlésekkel puhították a lelkeket, egészen a győzelemig.

Akkor nem láttuk, de most már tudjuk, hogy nem volt olyan semleges ország, amelyben fényképfelvételekkel nem bizonyították volna a német és a magyar csapatok, barbár kegyetlenségeit. Azóta hitelesen megállapították különben, hogy az a rengeteg és egy halomba összehordott hulla, mely a fényképeken látható volt, nem is a világháború véres csatáinak emberáldozat-tömege volt, hanem az angol gyarmatbirodalom egyes helyein lefolyt bennszülött-lázadások maradványai. De ki nézte akkor, vagy ki ismerte volna fel a fényképeken halomra rakott hullákon, hogy azok mikor, hol és kinek a fegyverei által vesztették életüket?

De hát a propagandának csak az ellenszenvet felszító hullahegyek voltak a fontosak. Tehát következetesen és minden megfelelő alkalommal szem elé állították őket fényképeken, filmeken, rajzban, különböző beállítottságban.

Persze egy-egy hamis útlevélért vagy igazolványért sem mentek a szomszédba. Előállították bármely ország útlevelét s hiteles okmányainak másolatát s a pecsét vagy az aláírás megszerzése nem okozott nehezebb gondot. A pénz minden utat kiegyenesít.

Különös módon terjesztették a rövid és találó, eredménythozó jelmondatokat vagy karikatúrákat.

A semleges országokon keresztül az ellenséges országokba irányuló csomagszállítmányok csomagolópapírjait preparálták úgy, hogy azokon rendeltetési helyükre való megérkezésük után néhány nappal, vagy néhány héttel lették láthatók a gondosan kitervelt propagandaszövegek.

Csodálkozással, megdöbbenéssel s érthetetlenül állottak a propagandaháborúra fel nem készült országok, az élet minden megnyilvánulásában jelentkező antantpropagandával szemben.

Lehetetlen volna felsorolni a találékony emberi képzelet minden ilyirányú szüleményét. De nem is az a célom. A propaganda erejét és legismertebb eszközeit akarom érzékeltetni.

Nem érdektelen talán annak a megemlítése, hogy az antantiroda főnöke, Northcliffe lord, bátyja volt Rothermere lordnak, Magyarország nagy barátjának.

A világháború idejében minden angol ember előtt a győzelem elérése volt a fontos. S aligha gon-

doltak akkor arra, hogy azok között az államok között, melyek ellen szellemi háborút vívnak, akad olyan állam is, amely megbecsülésre vagy kíméletre szorul. A minden áron való győzelem volt a fontos. A háború után azonban megszólalt a szív is és nem tudom, vajjon nem ennek a hatása alatt határozta-e el magát Rothermere lord, hogy a Magyarországgal történt igazságtalanságok hatalmaserejű szószólója lesz.

Bizonyos, hogy ha Northcliffe lord — a háborús hadviselés kegyetlen kíméletlenségével — dolgozott Magyarország ellen is a győzelemért, Rothermere lord minden rendelkezésre álló eszközzel és alkalommal igyekezett hirdetni Magyarország igazát és igaz harcunk eredményét is előre megjósolta.

Bomlasztó propagandájuk három irányban működött tevékenyen. A fronton küzdő katonák között, a hátország lakossága és Európa összes számottevő országaiban.

A fronton küzdő katonáknak, a röplapok milliói-val azt adták tudtul igaznak látszó hírekkel, hogy az anyaországban nagy bajok vannak. Az otthoniak megúnták a háborút, élelem nincs, nagy a nyomor, betegség tizedeli az otthonmaradottakat.

A hátország lakosságát pedig szünet nélkül arról értesítették, hogy a fronton nagy a vérveszteség. ezredek tűnnek el, nagy az elkeseredés, a zendülések napirenden vannak, a szökések száma óráról-órára növekszik.

Európa többi országaiban pedig elhitették, hogy Magyarország a háború okozója, mert kisebbségeit élni nem hagyja, a szomszédos országok területére áhítozik, kulturálatlan és nem érdemel semmiféle kíméletet.

Így folyt ellenünk szünet nélkül a lélekmérgezés. Bennünket magyarokat egymás ellen, hogy ellenálló erőnket és egységes felfogásunkat megbontsák,

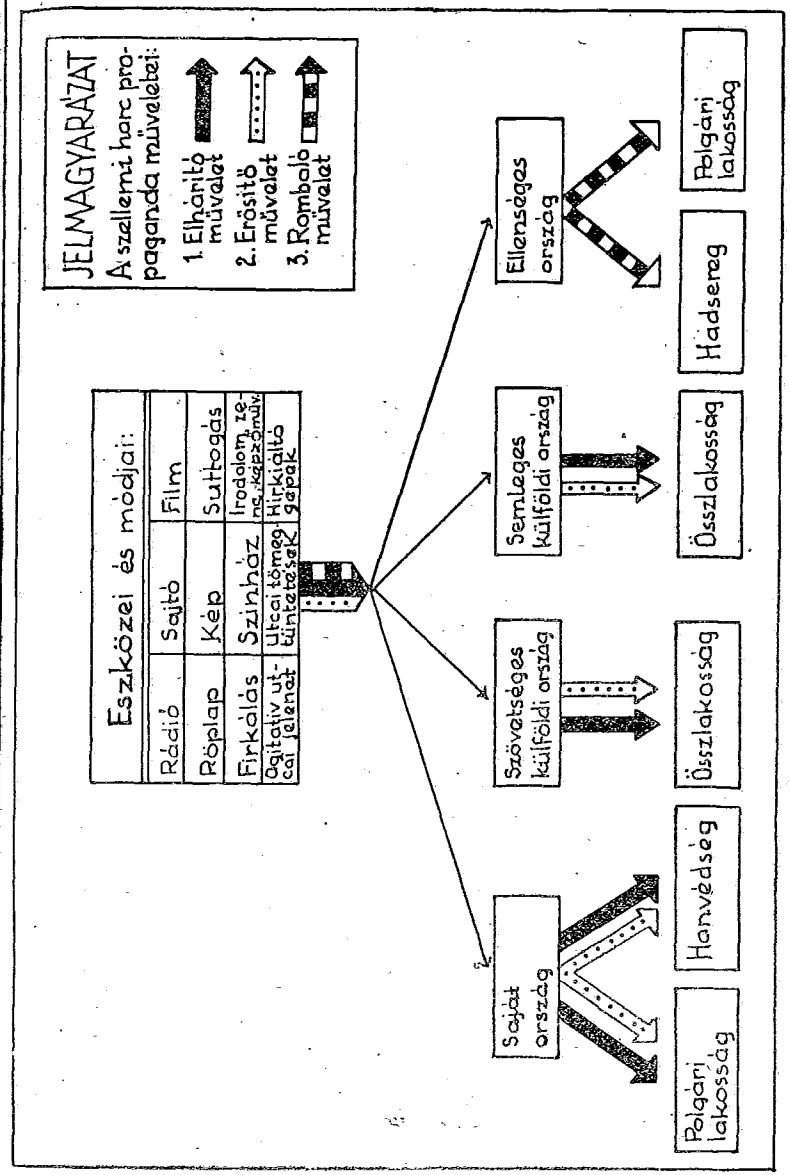

1. A szellemi harcműveletek sematikus vázlata.

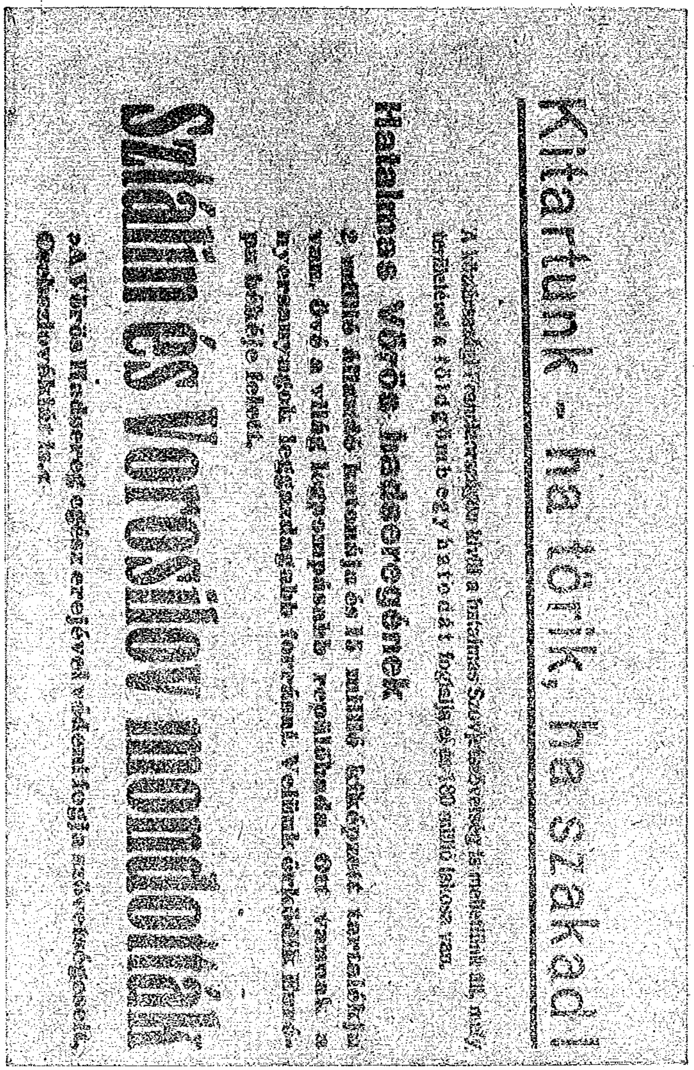

2. Csehszlovák röplap-propaganda 1938-ból.

mi ellenünk uszították egész Európát, hogyha békekötésre kerül a sor, számunkra kímélet ne legyen. Mindegyik propaganda-céljukat elérték. A szó fegyverével elérték azt, amit igazi fegyverekkel soha el nem értek volna, hogy az a magyar katona, kinek haláltmegvető bátorsága, vitézsége és hazaszeretete világhírű, harc nélkül letette a fegyvert, elvesztette azt a földet, melyet évszázadok óta vére hullásával szerzett és tartott meg. Ilyen hatalmas és pusztító eredményre talán még azok sem számítottak, akik a mi térdrekényszerítésünket tűzték ki céljukul.

Hogy mennyire ismeretlen volt előttünk a propaganda és annak romboló ereje a világháború során, bizonyítja az is, hogy a kezeink közé került, első ilyen mételythozó röplap láttára vagy suttogva szájról-szájra adott hír hallatára, csak mosolyogtunk. El sem tudtuk hinni, hogy ilyen kezdetleges és sokszor megismétlődő hír mennyire megrögződik az emberben. Ott támadja meg a lelkeket elhihető mondanivalójával, hol a lélek a legfogékonyabb. Egy ilyen háború alatti röplapot még most is őrzök.

Ezt mondja: „Amíg ti itt harcoltok, addig odahaza gyerekeitek, asszonyaitok az éhhalállal küzködnek. Mire innen szabadultok, nem találjátok sem a gyermekeiteket, sem az asszonyaitokat. Tudjátok, hogy miért harcoltok? Csak tőletek függ ennek a borzalmas életnek a vége. Ne harcoljatok, ne küzdjetek!"

Egyszerű érthető szavakkal elmondott szöveg ez, de nem hiszem, hogy lett volna olyan ember, aki ha kezébe vette és elolvasta, minden megjegyzés nélkül túl tudta volna magát tenni rajta.

A család, a gyerek mindennél erősebb szálakkal fűződik az emberhez. Ezen a vonalon minden ember gyenge. Itt nem kell sok magyarázat, meg érvelés. Ezzel kapcsolatosan mindenki hiszékenyebb, mint akármilyen más dologban. Az első ilyen fajta hír

csak gondolkodásra késztet, a második érleli az elhatározást, a harmadik nyugtalanít, a negyedik kirobbant. Természetesen, aki az első hírt valami céllal közölte, gondoskodik arról, hogy a második, harmadik és a negyedik is megérkezzék.

Ezen a téren a most dúló háború folytatása a világháborúnak. Akkor a világháborút a lelkek befolyásolásával fejezték be, most a lelkek befolyásolásával kezdik. Különbség ma csak az, hogy minden harcoló fél ismeri már a propaganda erejét és azt egyenrangúsította a fizikai fegyverekével. Egyik küzdő fél fegyverei közül sem hiányzik ez az alattomosan, észrevétlenül ható, hatalmaserejű fegyver.

A propaganda háborús anyaga ma sem változott, csak az eszközei gyorsultak meg, amelyekkel a célzatos híreket a lelkekig szállítja. És határai tolódtak ki a végtelenbe.

V.

A propaganda eszközei

Fontosság szerint, a propaganda szellemi anyaga kétségtelenül megelőzi a szellemi harc eszközeinek ismertetését.

Mégis tárgyalom a propaganda eszközeit és csak azután beszélek a propaganda szellemi anyagáról. Felcserélem a sorrendet, mert a nagyközönség és a gyanutlanul bolyongó ember, a valóságban rendszerint előbb veszi észre a propaganda eszközeit és csak utóbb magát a propaganda-tevékenységet.

A propaganda eszközeinek a száma megmérhetetlen, hiszen nap-nap után új ötletek, új technikai megoldásokat vetnek fel, kimerítő felsorolásuk tehát meghaladja emberi képességeinket. Új helyzetek, új módszereket s új eszközöket is termelnek. És ez annyi féle lehet, ahány megoldásra váró feladat csak felmerülhet.

Ötletes propagandavezető — az eredményes vezetőnek pedig ilyennek kell lennie — az eléje tornyosuló és megoldásra váró feladatokhoz mérten, gondolja ki és alkotja meg a legkülönbözőbb propagandaeszközöket. Ezek első pillanatra lehetnek hihetetlennek látszók, nevetségesek. Az eredmények mondják azután meg, hogy helyes vagy helytelen volt-e a feltevés vagy elgondolás.

A propaganda eszközeinek részletes tárgyalása és azoknak példákkal való megvilágítása valóságos mesevilágba visz el bennünket. Egyik ámulatból a másikba esik az ember. Sokszor olyan egyszerűek, másszor olyan bonyolultak, hogy az embernek az előbbieken

mosolyogni kell, az utóbbiakon pedig méltán eltöprenghet.

A propaganda vizsgálatának legérdekesebb része ez, mert egyúttal világot vet a propaganda sokoldalúságára is. Ezért is beszélek róla többet, részletesebben. De érdemes ezzel bővebben foglalkozni azért is, mert ebből tanulhatunk a legtöbbet. Ez nyitja ki és tágítja szélesre tisztánlátásunkat. Ha ezeket megértjük, nem kell annyi magyarázat a propagandával szemben való védekezéshez sem. Megtanuljuk belőle, hogyan kell az ártalmas híreket fogadnunk, kiértékelnünk, megtörtént mindennapi esetekből a következtetéseket levonnunk, a hibákat jóvátennünk, védekeznünk.

Rendszert felállítani és úgy megbeszélni a propaganda eszközeit, nem lehet. Olyan sorrendben próbálom tehát őket felsorolni, ahogyan az ember az életben találkozhat velük. Nem is a sorrend a fontos, mert minden eszköz és a vele végrehajtott s példának felhozott propagandaeset magában is teljes egész s nem érinti szükségképpen a többi eszközöket.

Tehát lássuk a szellemi harc eszközeit.

Ember és szervezet

Régi módszer a megvásárolt politikusok, ügynökök és bizalmas szervezetek alkalmazása az ellenséges ország területén. Bomlasztó munkájuk hatalmas eredményeket tud felmutatni, különösen akkor, ha az erre a célra igénybe vett politikusoknak, ügynököknek, vagy bizalmas szervezeteknek komoly tábora van.

Ha valaki a görög-római klasszikus időktől kezdve nyomon követi a világtörténelmet, az ilyen esetek egész légiójával találkozik.

Talán mindenki által legismertebb példája ennek a sorozatnak az, amelyet Lengyelország első felosztása előtt, Oroszország és egyes jelek szerint Poroszország is alkalmazott. Lengyelország szétbomlasztása céljából, több lengyel nemest megvesztegetéssel rávet-

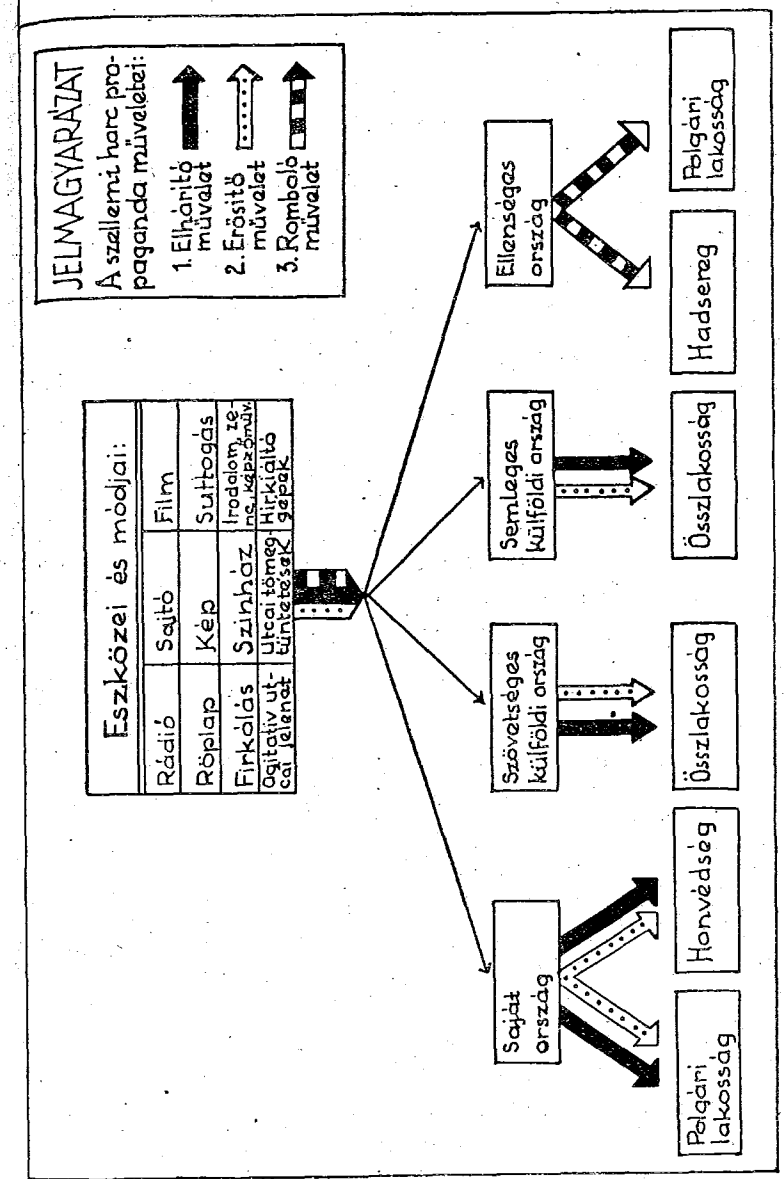

A szellemi harcműveletek sematikus vázlata

tek arra, hogy a „Ne pozvolim" révén akadályozza meg az egységes lengyel nemzeti állásfoglalást és együttes erőkifejtést. Lehetővé tette ezt az a tény, hogy az akkori lengyel alkotmány szerint egyetlen lengyel nemes tiltakozása, „Ne pozvolim" szavazata elég volt, bármilyen, a lengyel nemzet érdekében hozandó törvény elgáncsolására.

Ezt a módszért alkalmazta igen nagy sikerrel a már említett híres francia rendőrminiszter, Fouché is. Legtöbb országban megvolt a beszervezett befolyásos és személyére nézve súlyt jelentő embere, akik az ő elgondolásai és utasításai szerint képviselték a francia érdekeket. Ezzel hatalmas lendülettel vitték előre a francia hivatalos állam külpolitikájának ügyét.

De sajnos, nem is kell messzire menni idevágó alkalmas példáért. Magyar vonatkozásban is akad és nem is a régmult időkből, hanem a mi életünkből való eset, melynek eredményeit magunkon érezhettük és érezzük még ma is.

Ez az a többször is elhangzott gyanú, amely a Magyarországot szerencsétlenné tett Károlyi Mihály alakjától ma már bizony elválaszthatatlanná vált.

Ez a borzasztó gyanú kezdetben csak Tisza István híveinek táborában merült fel, Károlyi Mihály cselekedeteinek láttára. Határozott formában csak akkor jelentkezett, amikor Consten német hírszerző őrnagy, hivatalosan is megállapította, mint tényt, bizalmas jelentéseiben.

Consten német őrnagyot a német hadvezetőség küldte ki Magyarországra, hogy megfigyelje azokat a bomlasztó erőket, amelyek Magyarországon az antant-propaganda folyományaképen érvényesülnek.

Jelentései, mai szemmel nézve sokszor megdöbbentő jólértesültségre vallanak és számtalan olyan mozzanatra világítanak rá, amelyeket annak idején gyanutlanul fogadtunk s amelyeknek végzetes hatását később szomorúan láthattuk, tapasztalhattuk.

De az említett bizalmas jelentésektől teljesen függetlenül is lehetetlen észre nem venni, azt a logikai kapcsolatot, amely Károlyi Mihálynak a franciaországi internálásból való kihagyása és a háború alatti itthoni tényked ése között ötlik szembe, egészen addig, amíg híveivel együtt kijelentette, hogy: „Mi antant-barátok vagyunk".

Egy pillanatig sem látszik valószínűnek, hogy Károlyi Mihályt pénzen vásárolta volna meg az antant a maga szolgálatára. Sokkal valószínűbb és elfogadhatóbb, hogy a nagyravágyó ember politikai ambícióját és a hatalom után való sóvárgását használták fel törekvéseik megvalósítására.

Közismert tény, hogy a világháború kitörése Károlyi Mihályt Franciaországban érte. A Károlyi és a többi Franciaországban élő magyar állampolgár közötti, hatósági elbánás különbsége is azt bizonyítja, hogy a franciák Károlyit nem tekintették ellenségnek. Míg ugyanis az ott élő többi magyart állásra, korra, foglalkozásra való tekintet nélkül internálták már az első háborús napokban, addig Károlyit a legnagyobb udvariassággal kezelték s mindent megtettek, hogy bántatlanul jusson haza, Magyarországba.

S Károlyi, az antant szempontjából „jól dolgozott".

Nemcsak politikai, hanem társadalmi működést is kifejtett. Emlékezhetünk az országházban, a mentelmi jog védelme alatt mondott beszédeire a teljesen antant szolgálatban álló és Károlyi személyétől elválaszthatatlan „Galilei-kör" nemzetbomlasztó működésére.

Előadások

Előadások, tudományos vagy ismeretterjesztő látszatú felolvasások ugyancsak hasznos és alkalmas eszköze, illetve formái, a bomlasztó propagandának. Ilyen előadássorozatot rendezett következetesen bom-

lasztó szándékkal, éppen az előbb említett „Galileikör".

A napisajtó

A napisajtó vezércikkeinek s hangulatos közleményeinek lelketformáló ereje nagy, különösen az olyan népnél, amelyik szeret a politikával foglalkozni Ilyen nép vagyunk mi is. A világháború utolsó két évének egyes magyarnyelvű újságjaiban megjelent vezércikkek megdöbbentő példákat mutatnak az ellenséges vagy ellenséget szolgáló propagandára.

Gyanútlanul megbujó, de hatásukban fokozatosan bomlasztó hírek, még a napisajtó cenzurája mellett is belecsúsznak az újságokba és ezek, ha egymagukban nem is bomlasztanak, egymásközötti összefüggéseikkel konstruálódnak meg véleménnyé és összeségükben e vélemény útján fejtik ki végzetes hatásukat.

Rémhírek

Az említetteknél is nagyobb szerepe van a híresztéléseknek, melyeket általában rémhírterjesztésnek szoktak nevezni. Sajtóban vagy suttogás formájában egyaránt kifejthető.

Olyan méreteket ölthet, hogy alapjában rendítheti meg a kormányzatot.

A most dúló német-francia háború első három hónapja után a francia miniszterelnök maga intézett rádiószózatot a francia néphez, melyben felhívta a lakosság figyelmét a rémhírterjesztés veszedelmére.

Szállóigék

Szállóigék, melyek mesterségesen készülnek, ha találóak és meglepők, nagy szolgálatot tehetnek. A világháború alatt Magyarországon nagyon jól ható, a

közvéleménybe ügyesen bedobott szállóigék közül, álljon itt egynéhány:

„Osztrák vezetéssel még a magyar katona sem tud győzni".

Vagyis: úgyis hiába harcolunk, el kell vesztenünk a háborút. A végkövetkeztetést már a logikára bízták. Azt a kérdést, hogy: akkor hát miért küzdünk tovább?

„A monarchia a megfordított természet: birkák falják fel benne az oroszlánokat!"

De ellenpéldát említek. Németország a világháború alatt, ezt a szállóigeszerű köszöntést hozta be: „Gott strafe England!"

Ez a szállóige defenzív célzatú volt és arra szolgált, hogy a német nép gyűlöletét ébren tartsa és harckészségét és kitartását fokozza. Annyira népszerű lett, hogy évekig így köszöntek egymásnak a németek.

Célzatos anekdoták

Megint a háborúból vett példákat említek meg, melyek azt hiszem jól megvilágítják az anekdotához kapcsolt propaganda jellegét.

Mindkét adomát, a monarchia hátországaiban működő bomlasztó áramlatok agyalták ki s terjesztették a fegyveres erő, valamint az országok tréfakedvelő közvéleményében. Az első anekdóta célja, az osztrák-magyar légierők felkészültségének alacsonyabbrendűségét akarta a köztudatba becsempészni, a másik pedig a hadvezetőségbe vetett bizalmat igyekezett megrendíteni.

Az első adoma szerint, olasz pilóták a világháború alatt röpcédulát dobtak volna az osztrák állásokra. A röpcédulán ez volt: „Jöjjetek át hozzánk, fölöttünk a kék olasz égbolt nevet!" Mire a repülőink válaszként ezt üzenték volna: „Nem megyünk, mert mi felettünk az egész világ nevet!"

A második anekdóta a hadvezetőséget vette célba. Ezért az Armee-oberkommando rövidítésének három

betűjéből: A. O. K. ilyesféle anekdótákat faragtak és terjesztettek: A. O. K. = „Alles oben konfus". „Alles ohne Kopf".

A jól sikerült adoma szájról-szájra jár, mindenki gyanútlanul terjeszti, hatása közfelfogást alakít. Továbbításán nem kell sokat a fejet törni, mert nevetni és nevettetni mindenki szeret.

A dal és zene

E két szívhez szóló, propagandába állított hatóeszközzel a legkülönfélébb bomlasztó anyagot lehet a lakosság széles rétegében elterjeszteni. A divatos dal és zene, újszerűségével, időszerűségével, fülbemenő hatásával, mindig kedvence volt és lesz a muzsikát szerető embereknek. Eltekintve ettől, gyanútlansága még az elővigyázatos embert is megtéveszti úgy, hogy propagandisztikus céljait az is csak akkor veszi észre, ha erre a figyelmét felhívják. Az ismeretek hiányában szenvedő egyszerűbb embert pedig még meggyőzni sem lehet a dalba és zenébe ágyazott propaganda mérgező hatásáról.

A világháborús dal és zeneirodalma számtalan ilyen témájú anyagot hozott napvilágra. Ezek a propagandisztikus dalok vagy humoros, vagy csúfolódó motívumokkal, vagy a háborúval járó elkerülhetetlen emberi áldozatok könnyfakasztó célzatával voltak tele. Az egyik megszégyenítően hatott és ezzel tette magát kedveltté, a másik megdöbbentő igazságával lett népszerű.

A kitartás és kötelességteljesítés maró szatirával való kigúnyolása, a szenvedés, rokkantság, hősi halál humanisztikusan érzelgős feltálalása, ezernyi alkalmat talált a divatos dalokban való megnyilatkozásra.

Voltak közöttük célzatosan írottak s voltak olyanok, melyeknek szerzői nem is sejtették, hogy — bomlasztanak.

A színpad

A szórakozni vágyó ember tömeggyülekező helye, a színház és kabaré, hol a propaganda nagyszerűen kitenyészti félelmetes fertőző bacillusait. Olyan tág tere nyílik erre, az előadásra kerülő célzatos színdarabban, hogy jobbat el sem lehet képzelni. A gyanútlan néző pedig szívja magába a szót anélkül, hogy ideje lenne arra, hogy észrevegye a mérget. Meghatott szívvel, vagy nevetve kacagás közt fertőződik és amikor a néző az előadás végén távozik, észrevétlenül bacillushordozójává lesz egy előtte ismeretlen betegségnek, melynek bomlasztó propaganda a neve.

Gyakran emlegetett, régi példái voltak ennek azok a színdarabok, melyeknek témája a magyar katonatiszt, jobban mondva a magyar huszártiszt körül forgott.

Ma már javult a helyzet e téren, de még most is vannak olyan kilengések, melyek talán sohasem maradnak el, holott hatásuk: a fegyveres erő kifigurázása, olyanok, mintha csak ellenségeink írnák és rendeznék őket.

Láttuk a színpadi generálist, harmonikás nadrággal, kifejezéstelen arcával, a fiatalkori bűnök, dorbézolások, mulatozások, éjszakázások következményeivel egész megjelenésében. Nem tudott mást, csak köhécselt, nehezen mozgott és imitt-amott mondott sületlen mondatot, mely derültséget okozott.

Utána következett a kapitány, vagy főhadnagy úr. Ez már egy igazi legény volt. Sose láttam, hogy egy darabban jött volna be a színpadra. Az ajtó kinyitása után először egy sapka, azután egy kard repült be, és csak azután a kimulatott s persze becsípett ember. Ennek az egész színdarab alatt semmi más foglalkozása nem volt, mint a szerelem, a dorbézolás, cigányozás, duhajkodás.

Ahogy beért a színpadra, megjelent persze az elmaradhatatlan tisztiszolga is, kinél ostobább és szem-

telenebb ember nem volt a földön. Ez intézte gazdájának összes ügyeit, ismert mindenkit és intézkedéseivel nagy derültséget okozott. Ismerte az összes nőket, akikkel gazdájának összeköttetése volt és mindegyiket úgy kezelte, mintha a főhadnagy úr csak rája hallgatott volna.

De hát az őrmester sem maradhatott el! Ez volt a fénypontja az előadásnak. Megjelent a szeméig érő, faggyúval hegyesre pedert bajúszával, cipőgombszerű szemeivel és bortól karminvörös arcával. Olyanokat ordított a színpadon, hogy az ember a nézőtéren is megrettent. A legtöbbször a szakácsnéval boronálta össze a szerző, mert az ilyen embernél mi lehet fontosabb, mint az evés és az ivás. Kettejük jelenetei nagy sikert hoztak.

Ki is volt még hátra az együttesből? A színésznő! Ez úgy járkált ki és be a laktanyába, mintha egész életét ott élte volna le.

Az ezredparancsnok lánya ugyancsak nem maradhatott ki, mert ez volt a komoly szerelem. Álmodozó lélek volt, aki nem vett észre semmi mást, mint a romantikát. Jólnevelt, ideáljáért mindenre kész teremtésnek mutatkozott.

Néha az ezredes is megjelent, amikor a fiatalok ügyeit kellett elintézni és jó útra téríteni. Jóakaratú bácsinak ábrázolták, aki a felesége befolyása alatt állott és még csak tiltakozni sem mert az olyan dolgok ellen, melyeket felesége elhatározott.

Természetesen voltak a darabnak mellékszereplői is, melyek ugyan nem voltak fontosak, de elmaradhatatlanok. Huszárok, lovak, rengeteg kutya, pincérek, cigányok. Ezek mind az elmondottakhoz alkalmazkodtak és szerepük ennek megfelelő volt.

Ma és minden komoly időben, lehet-e egy ilyen tartalmú és így beállított emberi tulajdonságokkal rendelkező színdarabtól azt várni, hogy az közelebb hozza a polgárembert a katonához? Az ifjúságot a

fegyver és harc tiszteletéhez? Így valóban nem lehet férfi- és katonalelkű nemzedékeket nevelni.

Az ilyen színdarab hazudik és bomlaszt. Hazudik, nem mond igazat, ha a magyar huszártisztet és annak munkáját így írja le. Szeretném egyszer megmutatni az ilyeneket íróknak az általuk duhajnak, mulatósnak, szerelmek után futkosó katonának egyetlen munkanapját. Reggeltől-estig. Bejelentés nélkül. Észrevétlenül. Az író csodálkozna a legjobban megrajzolt alakjain. Reggeltől-estig szakadatlan munkát, tanítást, oktatást, önképzést, fegyelmet, rendet, igaz megértést találna. És nem találna egyetlen esetben sem olyan hangot, mint amilyent ő vitt a színpadra, hanem találna megértő beszédet, melynek minden szaván megérzik az egymás megbecsülése. Olyant, ami magyar és magyar között elképzelhető.

Közben megmutatnám neki a ma huszárőrmesterét is. Elszégyelné magát. Találna egy egyenruhában járó józan, kötelességtudó magyar embert, ki nem vörösképű, nem ordít és nem réme a laktanyának, hanem körültekintő, szolgálatkész, képzett, mindíg mértéket és rendet tartó valaki.

Megmutatnám a laktanyát is, ahol nem hancurozhatnak kényük-kedvük szerint oda nem valók.

Ha ez nem így volna, ha nem a szakadatlan, munkaidőt nem néző, komoly munka folyna ott, lehetséges lett volna-e a Kárpátalja megszállását egészen újonc legénységgel végrehajtani?

De nézzük most meg a nézőt és a színdarab rá való hatását. A közönség nevetett, mert polgári életétől annyira elütő dolgokat látott és az amit látott, olyan groteszkül pergett le, hogy azon csak nevetni lehetett. A színházlátogató ember nem keresi az igazat. Csak szórakozni akart. Azt meg is kapja. Nevetve eltelik az ideje. De ha nevet is, véleményét a végén megalkotja. A nézők nem látják a valódi, igazi katonaéletet. Bizonyosan tudom, hogy a nézők közül a férfiak örültek,

hogy nem ők azok a katonák, az asszonyok pedig hálásak voltak a sorsuknak, hogy nem az ő uruk volt az, akiket a színpadon láttak.

Az ilyen színdarabok mételyezték a magyar közvéleményt és terjesztettek rólunk külföldön is olyan hamis híreket, melyeknek megcáfolása vagy teljesen lehetetlen, vagy nagyon hosszú időbe került volna.

A kabarékban előadott rövidebb lélekzetű és sikamlós kis jelenetek, párbeszédek, aktuális tréfák, még nagyobb előnyt biztosítanak a propaganda eredményességének, mint a hosszabb, több felvonásos színdarab. Itt minden egyes kis jelenet teljes egész, tartalma különféle s ez hozza magával azt, hogy különböző propaganda-anyagot lehet elhelyezni, az egyiket ebben, a másikat abban a kis előadásban.

A világháborús idők egyik nagy sikert ért tréfáját említem meg példaként, mely az egyik pesti kabaréból indult el országot behálózó útjára.

Két tipikus, felmentett kabaréalak jött a színpadra és üdvözölte egymást.

— Mi az, — kérdezte egyik a másiktól — maga még itthon van? Azt hittem, hogy már régen a fronton áll és mint egy oroszlán küzd.

— Tudja mit? — felelte a másik — inkább vagyok én itthon egy élő kutya, mit odakint egy döglött oroszlán.

Abban az időben, ha az ember ismerőssel találkozott, már előre kellett őt figyelmeztetni, hogy el ne mondja ezt a „ragyogó viccet".

Már magában véve az is ízléstelen, hogy olyankor, amikor az ország hadrafogható emberei a legirtózatosabb emberi küzdelmet vívják, idehaza ilyen tréfa meg is születhetik, de hogy ez a tréfa a színpadról induljon el, undort keltő. Ma is érthetetlen az akkori cenzura vaksága, hogy ezt a frivol bomlasztást észre nem vette.

Irodalom

Alig lehet kétséges, hogy a nyomtatás feltalálása óta az írott szó a propaganda leghatásosabb fegyvere. S ki tudná felmérni a nyomtatott betű áldását, amelyet az emberiségre hozott? De ki tudná felmérni azt a rombolást is, amelyet már elkövettek vele?

Ha az írásokban célzatosságot, bomlasztó anyagot kapunk, a mai technikai fejlettség, gyorsaság mellett, félelmetesen rövid idő alatt sikerül a lélek-átállítás. Minden műfajban a megindítástól a szatiráig, megfelelő előrelátással, eredményesen felhasználható.

A rádió

Az új világ leghatalmasabb és legeredményesebb propaganda-eszköze. Zavartalanul végezheti bomlasztó munkáját, mert abban földi ember megakadályozni nem tudja. Hatótávolsága megmérhetetlen. Népszerűsége olyan nagy, hogy egy-egy rádión leadott hír az ország vagy világ legelrejtettebb zugába is eljuthat. S ma már minden faluban és tanyán megtalálható.

Otthoni szobámban percek alatt országokból országokba járhatok, hallgathatom problémáikat, zenéjüket.

A rádió hatalmas erejét bizonyítja az is, hogy minden rádióállomás a napnak valamelyik órájában többször is ad hírszolgálatot, rendszerint a világnyelveken. De nemcsak a világnyelveken, hanem talán annak a kis államnak a nyelvén is, amelynek tudtul akar valamit adni. A mostani nemzetközi bonyodalmak keletkezése óta, Európában körülbelül tizenhét ország rádióállomása ad egyebek között magyarnyelvű hírszolgálatot.

„Átlátszó propaganda — rejtett propaganda" című fejezetben felhozott példák bizonyságot tesznek arról, hogy a rádió milyen hatásos és alkalmas propagandaeszköz.

De minden példánál izgalmasabb fogalmat nyujt, ha a most dúló nyugati háború résztvevő államainak rádióharcát hallgatjuk.

Pedig ezek még csak a műsorszóró állomások! S hány rejtett rádió szórja még a másik ország felé bomlasztó anyagát, melyeknek adásait nem is hallgatjuk?

A film

A színpadnál is meggyőzőbb ereje van a filmnek, mert a híradók felvételei az életben készülnek. Természetesen azt a nagyközönség nem tudja, nem látja, hogy mennyi egész egyszerű trükkel lehet valamit a film világában ábrázolni. Ha alkalma volna mindenkinek csak egyszer is ebbe a boszorkánykonyhába betekintést nyerni, sokkal kevesebb bajt okoznának a film propagandisztikusan beállított történetei, eseményei.

Igaz, hogy a film bomlasztó irányú propagandatevékenységét az államhatalom nagyban csökkentette azzal, hogy minden előadásra kerülő filmet cenzuráz. Ezzel megnyirbálta a kártékony filmek propagandaerejét, de még így is sokszor észrevehető a film egyes felvételeinek célzatos beállítása.

A kép

Hihetetlen meggyőző hatása lehet a képeknek. Különösen a fényképfelvételeknek, melyek eredetiségét alig lehet ellenőrizni. Annyira megrögződik az emberben egy-egy kép, hogy hatását egy életen keresztül hordja. A már említett Northcliffe-iroda a világháború alatt felismerte a kép-propaganda felbecsülhetetlen erejét és azt különösen a semleges országokban, ahova az angol és francia képeslapok akadálytalanul bejuthattak, alkalmazta. A háború borzalmairól készített felvételeivel olyan gyűlöletet hintett el a központi

hatalmak ellen, hogy azoknak akkori hatását a ma élő emberekből teljesen kiküszöbölni még ma sem lehet.

Amerikának az antant oldalán történt beavatkozásához jelentős mértékben készítette elő a közhangulatot az angol képeslapok propagandája.

A röplap

Avatatlan kezekbe való jutását megakadályozni szinte lehetetlen. Egyszerű, könnyen érthető szavakkal elmondott, igaznak látszó érvekkel dolgozik, melynek hatása annál is érdekesebb, mert az ellenség saját nyelvünkön szól hozzánk. Jó példa erre a már előbb említett világháborús röplap, melyből fogalmat alkothatunk magunknak a röplappal folytatott propaganda eredményességéről.

A hangszórók

Ennek alkalmazása a mai háborúk egyik érdekessége. Nemcsak azokról a hangerősítőkről van itt szó, melyeket a mindennapi életben is látunk, gyűlések, vagy egyéb tömegfelvonulások alatt, hanem a mai technika egyik leleményes és különös új eszközéről, mely a hangot 30—35 kilométerre továbbítja hatalmas hangerővel. Ezt használják most az egymás ellen harcoló felek.

Ezt a hatalmasan erős hangot elnémítani ágyúk zajával vagy zavaró hangszórókkal talán lehet, de ez a védekezés nagy anyagi áldozatokba kerül és ezért a legtöbb esetben alkalmazhatatlan.

Az élő szó meggyőző ereje orkánszerű erővel jut el így az emberhez, hogy kitörölhetetlen nyomokat hagyjon maga után. Ennek az új propagandaeszköznek hatását majd a háború után tudjuk csak lemérni, de már most megállapíthatjuk, hogy ha nem látszana eredményes munkája, nem is használnák.

Hamis térképek és okmányok

Ezek nyomtatásban, írásban viszik a terjeszteni szándékolt gondolatot. Hivatalosnak, igaznak látszanak. Hatásuk ezért megsokszorozódik. Különösen a világháború után lett divatos propagandaeszköz. A csábító vagy megfélemlítő területi aspirációk köztudatba vitele térképek nélkül szinte elképzelhetetlen. S meggyőző erejük még hatásosabbá válik, ha a térképeket vagy okmányokat egy, az üggyel semmi vonatkozásban nem lévő állam hozza forgalomba.

Eredetiben láttam olyan nemzetiségi térképet, mely Magyarország szétdarabolását ábrázolta. Az ember nem tudta, hogy nevessen-e rajta, vagy sírjon. Igazságtalanságát azonban csak mi, magyarok ismertük fel első pillanatra, a külföld, melynek szánva volt, nem.

A suttogó-propaganda

Szájról-szájra adott hírek bizalmas terjesztésével dolgozik. Az emberekben lévő hiúságot, a jólértesültségben való tetszelgést és a pletykálkodó hajlamot használja fel. Kávéházakban, piacokon, vasúti várótermekben, mindenhol, ahol sok ember fordul meg, nagyszerű talaja van. Ereje nem lekicsinylendő, mert a suttogók figyelemmel kísérése, vagy talán felügyelet alá helyezése emberileg lehetetlen. Ez ellen eredményesen védekezni csak az emberek felvilágosításával lehet.

Firkálások

Ez a propaganda-módszer első pillanatra gyerekes, komolytalan dolognak látszik, pedig eredményei nem azt bizonyítják. Úton-útfélen, járdán, kerítésen, házfalakon, minden feltűnően látható helyen egységes jelek, vagy rövid, a gondolatot ügyesen kifejező egyes

szavak felejthetetlenné, meggyőzővé tesznek gondolatokat és ébren tartják az ezekkel való szellemi foglalkozást. A tömegek megfélemlítésére különösen alkalmas.

Szavalókórusok felléptetése

Újszerű, de a mi életünkben nem ismeretlen propagandaeszköz. Már a kivitelének különössége is érdeklődésre tarthat számot. Képzeljük csak el, hogy az utcán megjelenik egy csomó ember és nagyszerűen összetanult rövid, hatásos mondókájukat, egyszerre, több szólamban elharsogja. Csoportosulás támad, vélemények, ellenvélemények születnek. De hiszen ez is a céljuk. Ha az érdeklődést felkeltették, továbbállnak.

Agitatív utcai jelenetek megrendezése

Az utcai jeleneteken keresztül, a nyomor, a hatóságok vagy államrendszer szívtelenségének feltüntetése a céljuk. Korlátlan lehetőséget rejteget magában ez az eszköz. Eredményesség tekintetében pedig megfizethetetlen szolgálatokat tehet az elérendő célnak. Nagy hatása és propagandisztikus ereje abban rejlik, hogy a gyanutlanul járkáló embernek fogalma sincs, hogy megrendezett dologról van szó. Gyanutlanul olyan hatást tesz rá, hogy szószólójává, akaratlanul is veleérző társává lesz egy ismeretlen valakinek, kinek célja épp az volt, hogy lelke ellen támadást indítson.

A Károlyi-forradalom alatti időkben nagyon jól megfigyelhette az ember ezeket a nap-nap után megrendezett jeleneteket. A rendőrséget már nem hatották meg, mert tudta a céljukat, de a közönség léprement.

A forgalmas tereken például tisztnek öltözött cipőpucolókat lehetett látni, vagy az utcán végrehajtott álöngyilkosságokat. Az előbbiek célja a tiszti tekintély lejáratására szolgáló antimilitarista propa-

ganda volt, az utóbbiaké pedig az, hogy az „áldozat" a köréje gyülekező tömegnek szétordíthassa kitalált tragédiájába rejtett bomlasztó propaganda-anyagát.

Velem is történt ilyen eset, s ez azért is mulatságos, mert magam, aki régóta foglalkoztam a szellemi harc kérdéseivel, csak utólagosan vettem észre e propagandaeszközt. Sőt, én segítettem és emelgettem egy rosszul lett embert, hogy mielőbb árnyékos helyre kerüljön.

Az egyik forgalmas pesti téren autobuszra vártam, többedmagammal. A járda szélére botorkált egy munkáskülsejű ember, kinek a kabátja az egyik vállán panyókára vetve lógott. Alig, hogy a megállóhoz ért, teljes hosszában elvágódott. Sápadt, beesett arcú ember volt. Azonnal hozzáugrottunk és emelgetni, élesztgetni kezdtük. Talpra is állítottuk, de támogatni kellett, mert nagyon gyengének látszott. Előkerült a rendőr is, megérkezett az autobusz is. Kérdezgettük, mije fáj, megütötte-e magát? Egy ideig nem szólt semmit, azután nagy hangosan elkiabálta magát, hogy éhes, hogy két nap óta egy falatot sem evett. „Munkás embernek ez a sorsa!" — harsogta szakadatlanul. S mikor már egy sereg embernek tudtuladta, elódalgott.

Íme egy apró jelenet, melynek mégis azonnal lettek szószólói és vitatkozói.

Az ember már régen elment, de jelenetével az őt látó emberek lelkében visszahagyott valamit, azt, amiért az egész jelenetet végigcsinálta.

Tüntető tömegfelvonulások

Nagy erő, ha egy gondolat vagy egy eszme hívei tömegtüntetést rendeznek. A tömegtüntetés két irányban fejthet ki propagandisztikus tevékenységet. Vagy megfélemlíteni, vagy lelkesíteni akar. Mély hatással van az emberi lélekre. A tömeges megmozdulás az egy

nézeten lévőknek nagy erkölcsi erőt ad s ugyanilyen félelmet kelt az ellentáborban.

Végighallgattam egy alkalommal egy tömeggyűlést, mely a revizió érdekében gyűlt össze. Talán ötvenezer ember lehetett ott. Ezen megfigyeltem a tömegben levő ember viselkedését. Ha azt úgy le lehetne írni, ahogyan történt, igen izgalmas és élvezetes olvasmány lenne. Egy-egy szó, vagy mondat olyan izgalmat keltett, hogy félelmetes volt a tömeg. Ugyanaz a szó vagy mondat egyes emberek között semmiféle emóciót, legfeljebb csendes megjegyzést keltett volna.

Ugyanazon a gyűlésen felszólalt egy idegen nyelven beszélő úr is, kinek beszédét az ötvenezer ember közül százan sem értették. De megértették beszédéből ezt a szót: „Trianon". Percekig nem tudta folytatni a beszédet a mámoros lelkesedéstől.

Ha sokezer ember érzelmi megnyilvánulását látja olyan ember, aki nem is akar résztvenni a tüntetésben, az sem tudja indulatait elrejteni. Olyan erő ez, mely emberi akaratunkat is képes legyűrni. Ezért használják, mint nagyszerűen bevált propagandaeszközt, igen gyakran.

Az elmondottakban vázlatosan összefoglaltam azokat a propagandaeszközöket és módszereket, melyekkel minden ember találkozhatik munkája vagy pihenése közben. Természetesen, minden eszköznek számtalan változata van, amire részletesen kitérni ilyen szűk ismertetés keretében nem is lehet. De nincs is rá szükség, mert a felsorolt eszközök valamelyikébe mindegyiket be lehet illeszteni.

Csak ilyen határozott és céltudatos előkészületek után érhetek el odáig, hogy a munkát megkezdhessem és azt soha meg nem szűnően, kedvet soha nem vesztve, következetesen végrehajtsam.

A propaganda szellemi anyaga, éppen úgy, mint a propaganda eszközei is, ezerfélék. De itt, a szellemi anyagban azért már nincs olyan bőséges választéka a propagandavezetőnek, mint az eszközökben. Legtöbbször a nép bajaival, sebeivel, fájdalmaival kell a propagandát csinálni.

Általában a propaganda szellemi anyaga szorosan összefügg a propaganda eszközeivel; ez a rész is érdekes, színes, tanulságos.

Melyek hát azok a lélektani motívumok, amelyekre propagandát lehet építeni? Milyen egyéni, vagy tömeglélektani jelenségek azok, amelyeket ki lehet használni a szellemi harc során?

Lássunk néhány ilyen típus-jelenséget!

A riadalom

A bizonytalanság érzete mai életünkhöz szinte hozzátartozik. Ránehezedik lelkünkre és nyugtalanságot okoz. Az ilyen meg nem nyugvó lélekből, ha szándékosan rettegtetjük — elkövetkezendő megpróbáltatások emlegetésével még az az ellenállás is eltűnik, melyet a bizonytalan élet még meghagyott. A riadalomkeltésnek ez a célja.

Legjobban hat az emberre az a riasztó hír, amely egyéni sorsát érinti. Ez természetes is, hiszen gyarló emberek vagyunk, az érint bennünket leginkább és legközvetlenebbül, mely nekünk okoz bajt, bánatot, szenvedést, félelmet.

Ezeken kívül, tapasztalat szerint, a hadi és gazdasági rémhírekkel lehet a legnagyobb eredményeket elérni.

A világháborúban megfélemlítő erejű hadi rémhíreket terjesztettek következetesen a halálsugarakról. Mindenki foglalkozott velük, sokan rettegtek tőlük, pedig egy szó sem volt igaz a híreszteléseksből.

Napjainkban is itt is, ott is napvilágot lát egy-egy kisebb-nagyobb tanulmány, egyik vagy másik nemzet hatalmas technikai felkészültséggel rendelkező hadseregéről. Hallunk olyan ágyúkról, amelyeknek lövedéksúlya több métermázsa és semmiféle vasbeton-erőd ellen nem áll, hatásuk borzalmassága elképzelhetetlen s magának az ágyúnak hatótávolsága többszáz kilométer. Ez a tudat semmiesetre sem növeli az ellenfél önbizalmát.

A halálthozó különféle gázok, a villamossággal irányított pilótanélküli repülőgépek, fegyverek, melyeknek lövedékei úgy fúrják át a legellenállóbb acélt is, mint a vajat és számtalan ezekhez hasonló, képzeletet felülmúló hadiszer, valamint azok borzalmas hatásainak híresztelése, mind a hadi rémhírterjesztéshez tartozik.

A háborúval járó gazdasági nehézségek, anyaghiányok, riasztó hírek formájában való köztudatba vitele, ugyancsak a propaganda elsőrendű anyagához tartozik. Még nálunk, akik jelenleg teljesen kívül állunk a most dúló háborúktól is, észrevehetjük az ilyen hírek kedvezőtlen hatását. Egyik nap a burgonya, másik nap a cukor, vagy a tojás tűnik el a piacról. A rémhírrel megijesztett kereskedő jóindulatúan s bizalmasan figyelmezteti törzsvevőit, hogy ezt, vagy azt az élelmicikket még most szerezzék be, mert egy-két nap mulva nem lesz, vagy ha lesz is, megfizethetetlen lesz.

És a rémhír járványszerűen terjed, egyre nagyobb hullámokat verve, egyre több cikkre kiható hatással, jön az áruhalmozás, áruelrejtés, újabb pánik s új, meg új — pusztán ezek által előidézett, most már komoly fennakadás a hadiszükségletekben és közellátásban. Az ok koholt volt, a következmény: komoly.

A nyomor

Békében, de háborúban különösen a nélkülözés és annak rémképe a leghatásosabb propagandaanyag. Az ember, de különösen a magyar ember, nagyon nehezen tűri a lemondást, a nélkülözést. Minden, a nemzetet közelről érintő nagyobb megpróbáltatás, vagy az országhoz közelfekvő országokban lejátszódó kisebb-nagyobb megrázkódtatás hatással van a saját országra is.

A háborús viszonyok mindíg nehezebb megélhetési viszonyokat hoznak, melyek mindenkitől lemondást követelnek. Akinek van még lemondani valója, az csak meg van valahogyan, ha imitt-amott el is hagyja a száját egy-egy türelmetlen kifakadás, de mit csinál az olyan ember, akinek eddig is kevés volt, aki éppen csak hogy tengetni tudta az életét.

Ha ezt az elkeseredett embert nyomorának folytonos emlegetésével izgatják, vagy éppen azt itatják bele, hogy helyzete még a mainál is rosszabb lesz, az végül képes mindenre, még a hazaárulásra is.

A nyomorban, szegénységben élő embernek nem kell sok lázítás, ezért a nyomormotivumot, mint a bomlasztó-propaganda szellemi talaját, megszámlálhatatlan módon ki lehet aknázni a lelki egyensúly megbontására.

Ismeretesek a világháború végén egyre sűrűbben jelentkezett bécsi piaci tüntetések, melyeknek jelszava ez volt:

„Azért éhezünk, mert a férjeink háborúskodnak. Mihelyt leteszik a fegyvert, nyomban bőségben élünk!"

A gonoszság

Minden emberben akad némi gonoszság, melyet az emberi akarat határok közé szorít és így a kárát nem igen látni. Ezek a normális emberek. De vannak, akikben hiányzanak ezek a korlátok, sőt a törvény kemény büntető keze sem tudja visszariasztani gonosz indulataikat. Ezek a megrögzött gonosztevők. Ilyenekre is számít a bomlasztó propaganda.

A forradalmak első megnyilvánulása, hogy a börtönökben fogva tartott bűnözőket azonnal szabadon bocsátják, mert ezek lesznek azután a mindenre kapható, hálás harcosaik.

A közömbösség

Az ellenállás reménytelenségének a köztudatba való vitele hihetetlen eredményeket felmutató propaganda módszer. Ha egy nemzet nagy többségében a következetes propagandával azt a tudatot erősítem meg, hogy küzdelme, erőkifejtése mind hiábavaló, mert győztesként úgysem tud kikerülni, az elernyed, közömbössé lesz nemzete küzdelme iránt. A közömbösség pedig igazán nem tartozik a harckészség és harcérték rúgói közé. A már előidézett közömbösségre, további nagyhatású propagandaműveleteket építhet az ellenséges propaganda.

A vagyonszerző vágy kihasználása

Minden emberben él a vagyonszerző vágy. Egyikben kisebb, a másikban nagyobb mértékben. A meggazdagodás lehetőségének nagyon kevés ember tud ellenállni. Békében kevesebb, háborúban, vagy azt megelőző időben sokkal több lehetőség van ilyesmire. Ezt érzi minden ember, aki nem felejtette el a világháborús ilyirányú tapasztalatokat.

Megfelelő időben nem kell nagy biztatás arra, hogy propagandával áruelrejtést, élelemhalmozást hajtassak végre olyan mértékben, hogy annak hatása az egész országban érezhető legyen.

Mindegyikünk tud olyanokról, akik az első háborús hír hallatára kilószámra vásárolták össze a teát, cukrot, zsírt és más közszükségleti cikket. Olyan arányokat öltött ez a bevásárlás, hogy az első napokban minden áru elfogyott az üzletekből. Pedig csak azok vettek, akiknek felesleges pénzük volt. Mégis milyen nyugtalanságot okoztak. A nyugtalanságon kívül még gyűlöletet is szitottak, mert azok, akik nem tehették meg ugyanezt, vagy nem akarták, mert hazafiatlan cselekedetnek is tartották, megvetéssel fordultak el tőlük.

A hadigazdagodás és vagyonzsugorgatás hajlamára számító ellenséges propaganda sok bajt és zavart okozott már a hadviselő államoknak.

Politikai és nemzetiségi sérelmek és vágyak

Ezek szitása komoly időkben, amikor az ország népe egységes akaratának megnyilvánulása elengedhetetlenül szükséges, félelmetes széthúzásra, erőbomlásra, hadseregzüllésre és katasztrófához vezethet.

Érdekes ennek a két egymástól teljesen különböző tárgyú és értelmű fogalomnak megegyező bomlasztó és széthúzást, valamint gyűlölködést előidéző hatása.

Nincsen olyan idő, amikor ezt a két, az emberekben tudat alatt szunnyadó gondolatot lángralobbantani ne lehetne.

Egyiket a nagyobb szabadság és több jog utáni vágy, a másikat a minden emberben élő fajszeretet hozza magával. A boldog békeévek alatt a politikai sérelem és vágy volt az, amely hatalmas szellemi harcot, küzdelmet szitott magyar és magyar között.

Olyan mélyreható gyűlöletet tudott támasztani, hogy a nemzetet gyengítő küzdelem emberöltőkön keresztül eltartott és apáról-fiúra szállt.

Az antantpropaganda bámulatos eredményeket ért el ezekkel a lélektani tényezőkkel a monarchiában élő nemzetek és nemzetiségek széttagolása tekintetében. Példaként álljon itt az alábbi röpcédulaszöveg. Ezerszámra dobták le ezt a szöveget az antantrepülők az olasz harctér magyar katonái közé, 1918 augusztus 3-án.

„Magyar katonák!

Mi nem mondjuk nektek többet, hogy szökjetek át hozzánk. Háromévi háború után nyíltan elismerjük, hogy hősiesen és véres áldozatok árán, mindig magasra tartottátok a katonai becsületérzést.

De hogy lehetséges az, hogy ti, akik egy intelligens fajnak vagytok a fiai, még nem értettétek meg, hogy eszközei vagytok a germanizmusnak?

Hogyan lehetséges az, hogy ti még sohasem kérdeztétek magatoktól, hogy miért van az egész világ Ausztria és Németország ellen?

Magyarok!

Az a hely, ahol ti vagytok, nem a ti helyetek. Mi nem akarunk ellenetek semmit, csak Ausztria ellen, amely a ti ellenségetek is, amely titeket küld a legvéresebb helyre, a ti búzátokat rabolja. Ez a mi közös ellenségünk! — A háború csak úgy fog végződni, ha mind a népek felszabadulnak és ti is, mint a többiek szabadon akartok élni és nem rabságban, ha urak akartok lenni saját hazátokban.

Kezdjétek el önállósítani magatokat a németektől!“

Érdemes e röplap szövegén egy kicsit elgondolkozni. Mivel tudjuk, hogy az antantpropaganda egységes vezetés alatt állott, s központja Londonban volt, valószínű a röplapot is ott nyomták.

Tanulságos azonban ez a szöveg más szempontból is.

Teljes biztonsággal tapint rá a magyar lélek egyik legérzékenyebb pontjára, az ősi függetlenségi vágyra és az Ausztriával szemben — ha lappangva is — de mindíg éber bizalmatlanságunkra. Vagyis az örök nemzeti aspirációinkra épített.

Utal ezenkívül olyan érzékenységre is, amely tagadhatatlanul megvolt a magyar katonalélekben s amely állandó beszélgetés tárgya volt. Tudniillik arra a tényre, hogy a monarchia legveszélyesebb arcvonalszakaszaira csakugyan főként magyar csapatokat állítottak.

De repesztőékjét még egy magyar érzékenységi pontba illeszti. A magyar ember agrár-érzelmeibe. „.....a ti búzátokat rabolja" — mondja nyugtalanítóan.

Az antantpropaganda-szervek tökéletes lélektani felderítő munkájának is példás bizonyítéka ez a szöveg. Megállapítható belőle három tény.

Az antant ismerte: a magyar lélek ősi szabadságvágyát, függetlenségi törekvéseit és szabadságharcainak emlékéből eredő nemzeti érzékenységét.

Ismerte Ausztriával szemben érzett bizalmatlanságunkat.

És ismerte a magyar gazdalelkületet, amely felfigyel minden búzakérdésre.

Mindezek után még érdemes megemlíteni azt is, hogy 1918 júliusában, kegyetlen-szigorúságú gabonarekvirálásokat hajtott végre az osztrák-magyar hadvezetőség s ezeket Magyarországon nagyrészt ausztriai nemzetiségű ezredekkel végeztette. Az antant pontosan tájékozva volt ezekről, hiszen már augusztus 3-án errevaló utalással nyugtalanítja — nyilván Londonban nyomott röpcédulájáu — a Piave mögött álló magyar csapatokat.

A pletyka-ösztön

Hány embert tett lehetetlenné a rosszakaratú pletyka, mely ellen nincs védekezés. Soha meg nem állapítható a kezdeményező. A kis pletykacsírából pedig akarva-nemakarva, minden különösebb erölködés nélkül, hatalmas, terebélyes fa lesz. Miért van az, hogy a pletyká olyan rohamosan terjed? Azért, mert az emberek többsége szeret pletykálkodni. Ősi emberi ösztön.

Érdekes, szenzációs, koholt vagy némi igazságot tartalmazó hírnek a köztudatba, jóidőben való bedobása rendkívül hatásos módja a propagandának. Nemcsak azért, mert gyorsan terjed s pénzbe sem kerül, hanem azért is, mert félelmetesen hatásos az állam vezető egyéniségeinek és általában a tekintélyeknek lejáratására. Mocskos, aljas fegyver, de a háború — nem válogatós.

Legtöbbször tehát a közszereplő vezető emberek esnek áldozatául a sugalmazott pletykának. Ez pedig hatalmas eredmény, mert az irányzat vagy eszme is elbukik a félretett vezetővel együtt.

A megmételyezett tömeg hamar ítélkezik. Ott hagy, meggyűlöl egyik napról a másikra olyan embereket is, kikért azelőtt a tűzbe ment volna. Igaztalansága tudatára csak jóval később jön rá, amikor már a bajon segíteni nem lehet.

Gondoljunk csak a panama-pletykákkal összefüggésbe hozott háború előtti magyar vezető politikusokra, akiket — száz ártatlansági bizonyíték ellenére is — mindíg bizonyos gyanakvással kezelt a közvélemény.

A nevető ösztön

Szellemes és rejtetten bomlasztó tréfák, szállóigék, gúnynevek szájrabocsátásával nevetségessé, megvetendővé tehet a propaganda, embereket és eszméket. A politikai harcokban, választások alatt, sok esetben egy-egy gúnyos vers, vagy egy-egy megszégyenítő tréfa egymaga is elütött már a mandátumtól olyan embereket, akiknek győzelme biztosra volt vehető. Megcsúfolt, köznevetség tárgyává tett embert, ha még olyan érdemes is — a tömeg nem tud követni, mert maga is megszégyenítettnek érezné magát a megszégyenített, vagy megcsúfolt vezérén keresztül.

S hozzájárul még ehhez, hogy nemcsak nevetni, hanem nevettetni is csaknem minden ember szeret. Ha valaki szellemes vagy mulatságos tréfát, szójátékot, rejtvényt, találós kérdést, betűtréfát hall, siet azt továbbadni. Ez az ösztön gyakori trójai falova az ellenség bomlasztó propagandájának.

Egészen hihetetlen, hogy bizonyos korszakban és környezetben mi mindenen tudnak nevetni az emberek. Néha elképed az ember, ha egy-egy háború-előtti tréfát, kabaréviccet hall. Önkéntelenül azt kérdezzük, mi volt ebben mulatságos, vagy mit éreztek benne szellemesnek, mikor ma sületlennek és bárgyúnak érezzük.

Bizonyára a későbbi oktobristák táborából indult el például, a háború derekán ez a „szellemesség":

— Tudod, hogy Tisza István nevének kezdőbetűjében benne van Tisza egész jellemzése?

— Hogyan?

— T. I. azt jelenti: Tisza Idióta. Ugy-e remek? És Károlyi Mihály nevének betűjóslatát tudod?

— Nem. Mi az?

— K. M. azt jelenti: Károlyi Megment.

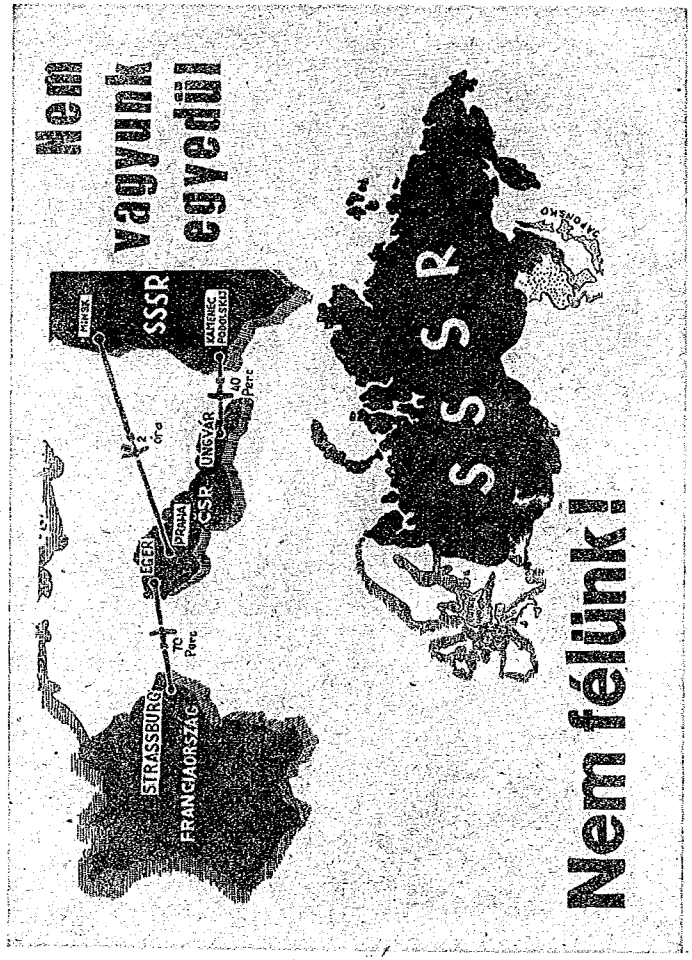

3. Csehszlovák térkép-propaganda 1938-ból.

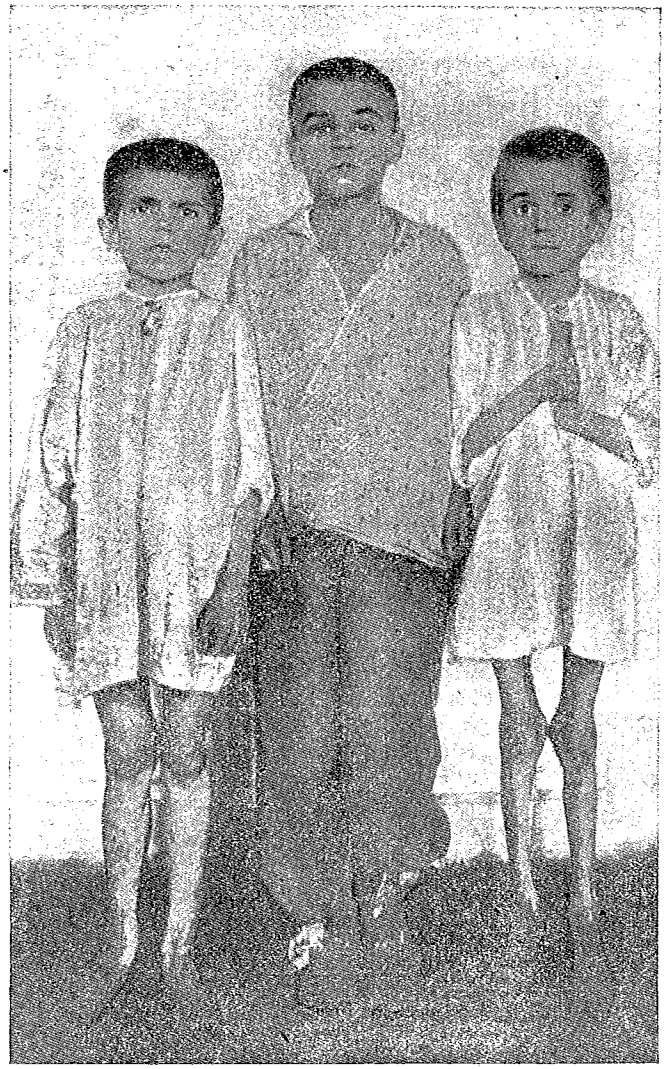

4. Antant-képpropaganda a világháborúból: éhező gyermekek.

Ez volt a „vicc". S az emberek szellemesnek vélték és rohantak továbbadni.

Hogy Károlyi milyen sikerrel mentett meg bennünket, arra bizonyság szörnyű megcsonkíttatásunk. Tiszát, a nemzeti gondolat mártirját pedig a tíz körmünkkel kaparnánk ki sírjából, mint a legférfiasabb magyart.

A frontokon egyidőben ez a „szellemesség" járta:

— Tudod mit jelent a közös hadsereg rövidítése?

— Nem. Halljuk!

— K. u. k. azt teszi: Kann unmöglich klappen!

Ezekben az erőltetett „viccek"-ben alig néhány ember vette észre a bennük rejlő bomlasztást: a közös véderő becsmérlését, nevetségessé tételét, szervezetének s parancsnokainak olyan értelmű beállítását, mintha ezek főjellegzetessége a tehetetlenség lett volna.

Nem az én hivatásom, hogy az egykori közös hadsereg hatalmas történelmi teljesítményeit méltassam, de azt nyugodtan megállapíthatjuk, hogy sok — a vegyes népelemek együttartásából eredő — fonáksága és egyes nemzetiségi ezredeinek gyengébb harcértéke mellett is: egyike volt a világ legkiválóbb hadseregeinek, amely nemcsak minden időkre szóló s hervadhatatlan hősiességű fegyvertényeket hajtott végre, de történelmi értékelés szerint is kiváló hadvezérek egész sorát adta a legújabb kor.hadtörténelmének.

A család- és otthonszeretet érzése

A család külön világ. Féltve őrzött kincse minden embernek. Ez az érzés velünk születik s mivel a megpróbáltatások ezt a kis rejtett világot sem kerülik ki, a bomlasztó propaganda ezt az érzelmet is igyekszik kihasználni. Megszámlálhatatlan módon lehet a család szeretetét, érzését, a féltést, aggodalmakat a propaganda lelki talajául felhasználni.

A háztartás gondjainak súlyosodása, az elkövetkezendő még nagyobb áldozatok hangoztatása, az anyai féltés riasztgatása mindmegannyi kitűnően kihasználható propaganda-alkalom. A legszentebb érzések háborgatása ez, de ezzel a romboló szellemi harc nem sokat törődik. A cél szentesíti a propaganda anyagát. Az, aki ezzel csinálja a legeredményesebb bomlasztópropagandát, nyilván maga is családszerető ember. Egyébként nem is ismerhetné lelkünknek ezt a leggyengébb, legkönnyebben nyugtalanítható pontját s nem tudná kihasználni.

Az irodalmi és művészeti bomlasztó propaganda egyik legmegszokottabb formája: a háborúban álló ország családi életének könnyfakasztó tárgyalása. Ezernyi elbeszélés, vers, regény, színdarab, rajz és festmény termett a világháború alatt, amely a művészet és a túlzott realitásra törekvő ábrázolóképesség erejével, hol megindító, hol pedig megrázó hatással rajzolgatta a háborús szenvedések és hadikötelezettség terheit. Széthulló tűzhelyek s elzüllő, nyomorba süllyedő családok komor történetei vonultak fel az olvasók százezrei elé. S ehhez nem is kellett ellenséges kezdeményezés.

Akadt elég sorozástól rettegő író, aki nem mert nyiltan a fegyverletétel mellett írni, tehát a művészet szabadságának köpenyébe bújva, riasztgatta, a valóságnál sokkal sötétebb történetekkel az anyaszíveket és feleségeket.

Messziremenő vita volna afelől disputálni, vajjon hol kezdődik s hol végződik a művészet szabadsága, egyet azonban megállapíthatunk: a tollnak, ecsetnek, vésőnek is van felelőssége és kötelezettsége. Ha valaha, hát éppen a jövendő totális háborúinak korszakában tudnia kell a tollnak, az ecset és véső embereinek is, hogy erőgyarapítást, lélekerősítést, kitartásra, helytállásra, férfiasságra, önzetlenségre, küzdelemvállalásra való serkentést vár majd tőlük a nemzet a harcok idején.

Utána ám jöhet az ernyedtség, a dekadencia művészete, ha abban telik kedve egyik-másiknak. De hadban álló nemzetnek nincs szüksége: a lemondás, a reménytelenség, a kétségbeejtés szentimentális vagy megrázó irodalmára és művészetére. Irodalom és művészet: erőtényezője kell, hogy legyen a nemzetnek, nem pedig sopánkodó gyengítője.

A humanizmus érzése

Az emberiesség nemes érzése ugyancsak jó talaja a szellemi harc hatásos előrevitelének. Ki is használja minden hadviselő fél. Gondoskodik róla, hogy a háború kegyetlensége és embertelensége minél hatásosabb formákban jusson ellenfele polgári lakossága elé. És természetesen olyan tálalásban, mintha mindennek egyetlen oka a saját országvezetés lenne, elhallgatván, hogy maga pusztítja halomra ellenfelének népét.

Minden emberben — nagyobb a jóra, mint a rosszra való hajlam. A humanizmus kenetteljes szavai, amelyeket az ellenséges romboló propaganda ügyesen becsempész, az emberben szunnyadó jóhoz szólnak. Igaznak látszanak és nagyon hamar elfelejtetik, hogy mögöttük a gyengítés, a lelkek harckészségének s ellenállásának megtörésére irányuló szándék dolgozik.

Az igazság szeretete

A propaganda-gondolatnak, mint igazságnak való beállítása ismert módja a szellemi harcnak. Minden ember hajlamos elveit, elgondolásait vagy megváltoztatni, ha azt megfelelő igaznak látszó dolgokkal tá-

masztjuk alá. Az igazságosság érzete, a tárgyilagos ítéletre való törekvés könnyen lépremegy, ha igazságnak tetsző jelszavakat s beállításokat hall. Ez a módszer rendszerint azzal is kezdi érvelését: „— Legyünk kérem tárgyilagosak! Én kötelességtudó polgár vagyok, de az igazság kedvéért megállapítom, hogy . . .“ — És jönnek az igazság köpenyébe bujtatott érvek.

A már meggyőzött és egyúttal a propagandaanyaggal átitatott ember a továbbiakban készséges szószólója, terjesztője, segítőtársa lesz a bomlasztó propaganda irányítójának, anélkül, hogy tisztában volna azzal, hogy az általa terjesztett eszmének, elvnek mi a távolabbi célja.

A vallásos érzés

A szellemi harc kíméletlensége még az emberi érzések e legmagasztosabbját sem hagyja kihasználatlanul. A harckészséget gyengítő bomlasztószándék mohó fürgeséggel aknázza ki a vallásos lelkületnek a szeretet igéjével kapcsolatos fogékonyságát.

Farizeusi szemforgatással és ártatlannak látszó, de veszedelmes igyekezettel csempészi bele céljait a vallásos emberek s különösen az asszonyok lelkületébe.

Végtelenül könnyű dolog Krisztus és a kard, a szeretet és gyűlölet, a béke és a harc közötti ellentétekkel a küzdelem folytatása és a fegyveres kötelességteljesítés ellen érvelni, bölcsen hallgatva arról, hogy ezeket előbb az ellenségnek kellene megszívlelnie, továbbá arról is, hogy Szent Mihály arkangyal küzdelmének tanulsága: nem az Igazak meghunyászkodása és fegyverletétele, hanem a harc. Az Igaznak nem szabad magát legázoltatnia a Gonosszal.

A bomlasztó propaganda anyagának elhelyezéséhez a vallálos lelkületű ember nagyon megfelelő.

De számít a bomlasztó szándék azzal is, hogy a vallásos ember érzelmeit az államhatalom is a legmesszebbmenő határig tiszteli. Erre épített az az ellenséges propaganda, amelynek páratlan példáját láthattuk akkor délvidékünkön, nyomban a háború kitörése után s melynek kitünően burkolt célja az volt, hogy minél több katonánk kivonja magát a fegyveres szolgálat alól.

Elterjesztették azt a hírt, hogy mivel a nazarénus vallás tiltja híveinek a fegyver-érintést, azokat, akik nazarénusoknak vallják magukat, nem alkalmazza hadvezetőségünk fegyveres szolgálatra.

Az első néhány nazarénusként jelentkező állítólagos ilyen vallási parancsát igyekezett tiszteletben tartani az az ezredparancsnokság, ahol ez a tünet felbukkant. Nazarénusokról alig lehetett valamit hallani, számukat tíz ezrelékre sem becsülték. Beosztotta hát ezt az egy-két embert lóápolónak vagy kórházi küldöncnek.

Erre megindult a lavina. Tízével, húszával, majd százával jelentették ki magukat a nemzetiségi ezredek bevonuló tartalékosai nazarénusoknak. A tünet átcsapott más ezredekre is, egyre több vármegyéből jelentettek hasonlót, míg a hadvezetőség a legradikálisabb intő példával véget nem vetett a dolognak. Természetes, hogy ezekre a példákra éppoly gyorsan vedlettek vissza az ál-nazarénusok nem-nazarénusokká, mint amilyen gyorsan annak vallották magukat azelőtt.

Ez a propaganda tehát annyit mindenesetre elért, hogy mást nem, hát néhány hétig tartó zavart és izgalmat okozott.

VII.

Átlátszó propaganda — rejtett propaganda

Életünkben talán sohasem volt még olyan gyorsan változó, mozgalmas, aggodalmakkal-telített idő, mint a mostani. Ez az oka annak, hogy még a nyugodt, kiegyensúlyozott ember is elveszti néha bizakodását, nyugalmát és nem tudja megkülönböztetni a valóságot a látszattól. Magyar fajtánk meg éppen hajlamos az effélékre. Ezeket a jelenségeket a mostani nehéz időkben majdnem természeteseknek is kell vennünk. Természeteseknek azért, mert nem hiszem, hogy van olyan hazáját szerető magyar ember, aki a mai nehéz időkben, mikor jóformán minden óra meglepetéseket hoz, nyugodtan, teljes tárgyilagossággal tudna ítélni, mint máskor, eseménytelenebb időben.

A rádiók, az ujságok, az emberek soha ennyi ellentmondó hírt és propagandaanyagot nem közöltek és adtak tovább, mint most. Ki az, aki ezek közül ki tudja válogatni az igazat? Kizáróan azok, akik az államvezetés élén állanak s a tájékozottság minden feltételének birtokában vannak. Az egyszerű ember képtelen eligazodni a hírek, álhírek, híresztelések, propaganda-áramlatok szövevényében. Ezzel minden ember tisztában van, mégis szalad, rohan az egymást kergető hírek után. Kapkod egy-egy bennünket, magyarokat érdeklő jóhír után, hogy nyugtalanságát, tájékozatlanságát, tanácstalanságát csillapítsa, megnyugtassa.

Bizonyos, hogy ezek a most forgalomban lévő hírek, bárhonnét jöjjenek is, mind közelebbről érdekelnek bennünket, mert a világot átváltoztató események

körülöttünk játszódnak le és nem mehetünk el mellettük süket füllel.

Ennélfogva minden szót, különösen a rémhíreket felkapják az emberek és sietve adják tovább.

Jó tudnunk, hogy a nyugtalanságot keltő hírek tudtuladói háromféle okból továbbítják azokat.

Egyrészük: kétségtelen jóhiszeműséggel, pusztán ujdonságközlő hajlamból terjeszti a hallottakat. Jóhiszeműségük annyira kritikátlan, hogy eszükbe sem jut a hírek átrostálása és hírterjesztésük hatásának mérlegelése.

Másrészük: fontoskodásból, csupán a jólértesültség hiú látszatáért fecseg, anélkül, hogy megfontolná, mit cselekszik.

Végül a harmadik csoport: vagy az ellenséges irányzat megfizetettjeként, vagy önző egyéni haszonlesésből, de mindenesetre rosszakaratú célzattal folytatja bomlasztó féregmunkáját.

Hatás szempontjából mindhárom csoport tevékenysége egyformán bűn. Akármelyik okból teszi is valaki, az eredmény mindegyik esetben ugyanaz. Megbontják az ország egységes közhangulatát, félelmet, széthúzást, lelkizavart, pánikot okoznak és bizalmatlanságot keltenek azok iránt, akik az ország élén állanak.

Két legnagyobb s ma már nélkülözhetetlen hírszállítónk a rádió és az újság. Békés viszonyok között, legtöbbször ezektől kapjuk a híreket. Ezek olyan eszközök, melyeken keresztül az emberek millióihoz lehet szólni. Természetes, hogy háborúban sok más eszköz is járul ezekhez, melyre részletesen a propaganda eszközeinél tértem ki.

A rádió, az ujság, vagy háború esetén a röplap, nemcsak azért a legmegfelelőbb hírszállítónk, mert az emberek millióihoz szólnak, hanem azért is, mert eljutásukat az ország lakosságához meggátolni nehéz, sőt a rádióra értve: lehetetlen.

Komoly esetben, akármilyen tilalom is van az idegen államok rádióadásainak hallgatására, ki tudja a levegőt hermetikusan elzárni ezek elől a hírek elől? Az idegen, mételyt hozó ujságokat kitilthatják ugyan szigorú rendeletek, a rendeletek betartására számtalan ember vigyázhat, de azt mégsem tudják megakadályozni, hogy egy-két szám át ne kerüljön a határon. A repülőgépről leszórt millió és millió röplapot pedig úgy megsemmisíteni, hogy azok néhány példánya avatatlan kezekbe ne kerüljön, lehetetlen.

Ha az ember figyelemmel kíséri a mai propagandaáramlatok hiranyagát, élesen meg tudja különböztetni a hírek két nagy csoportját.

Az első csoportba tartoznak azok a hírek, vagy közlések, melyek minden különösebb utánjárás nélkül is elárulják, hogy milyen céllal és kinek a számára íródtak.

A második csoportba tartoznak azok a hírek, amelyeken nem lehet azonnal észrevenni a célzatosságot, hanem azok célját csak hosszabb kutatások után lehet felderíteni. Az utánjárás és a kutatás nem az ujságolvasó és a rádióhíreket hallgató ember természete, ezért az utóbb említett csoport sokkal veszélyesebb, mint az első.

Ezekután azt kérdezhetné valaki, hogyha már a propaganda eredményessége szempontjából bebizonyítottan nagyobb hatása van a második csoporthoz tartozó híreknek, miért találkozunk mégis legtöbbször olyan hírekkel, melyek azonnal elárulják szándékaikat, melyeknek előrelátható hatása is jóval kevesebb?

Ennek az érdekes tünetnek igen egyszerű a magyarázata. Az egyik oka az, hogy minden propagandacélra szánt hírt nem lehet teljesen burkoltan, észrevétlenül továbbítani, mert a kevesebb tudással, szűkebb tájékozottsággal rendelkező egyszerűbb emberek nem értenék meg őket. Pedig fontos, hogy éppen

azok vegyék tudomásul, mert azok teszik minden ország legnagyobb tömegeit. Ilyen és hasonló híreket inkább többször és csökönyösen ismételnek, mert régen tudott dolog az, hogy amit az ember sok esetben hall a végén — még ha hihetetlennek is tűnt — mégis elhiszi.

Az átlátszóan célzatos híresztelések nagy számának másik oka a hibás propagandavezetés. Itt-ott a legnagyobb elővigyázatosság mellett is hiba csúszhat be, mely idő előtt árulójává lehet a célnak. Ott szokott ez az utóbbi eset előfordulni gyakrabban, ahol olyan emberek irányítják a propagandát, akik nem ismerik annak az országnak a viszonyait, lakosságának emberi tulajdonságait, szokásait, mely ellen a célzatos híreket alkalmazni akarják.

Az elmondottak megvilágítása céljából mindegyik esetre több, valóban megtörtént példát említek meg, mert a példa minden magyarázatnál érthetőbben beszél.

Tekintettel arra, hogy az alább elmondandó példáim pusztán a megállapítás világosabbátételére szolgálnak, nem nevezem meg az államokat és az elhangzott hír pontos idejét sem.

Az első csoporthoz tartozó hírek alátámasztására szolgáló példák:

Nemrég az egyik idegen állam rádiójában az egyik felolvasó a világháborúban résztvett nemzetek emberanyagának harcértékéről és komoly esetben való tulajdonságairól szólott. Több nemzet felsorolása után, miránk is sor került. Nem hiába hagyott bennünket utolsónak! Azt állította, hogy a magyar katona gyáva és értéktelen, a harcban igen ideges és a puskagolyó süvítésekor vacognak a fogai. Akármilyen súlyosnak is látszanak ezek a megállapítások, azt hiszem, nincsen olyan magyar ember, aki tragikusan vette volna őket. Külföldi rádióhallgatók között se találhattak nagy hitelre, hiszen a magyar katona értékével és világháborús szereplésével az egész világ meglehetősen tisztában van.

De vizsgáljuk meg az elhangzott szöveget abból a szempontból, vajjon felfedhető-e a célja, amiért elhangzott? Megállapíthatjuk, hogy ez az első pillanatra észrevehető.

Kétségtelen, hogy ez a beállítás ellenséges célzattal történt. De van még egy igen nagy hibája a hírnek, még pedig az, hogy a támadó a világgá kürtölni szándékolt anyagot nem jól választotta meg, mert olyant állított, aminek ellenkezője köztudomású az egész világ előtt. Túlbecsülte ennek az állításának várható eredményét és véleménye legfeljebb mosolyt kelthetett.

Az egyik szomszéd állam évek óta tartó magyarellenes rádiópropagandájának hírei közt egyszer egészen különös, gondolkodásra késztető felhívást hallottam. Körülbelül így szólt:

Izenjük Magyarországnak és a világnak is a tudomására hozzuk, hogy Magyarország ellen semmiféle propagandaeszközt nem használunk többé, ha a mostani ajánlatunkat elfogadja. Ez pedig az, hogy pártatlan bíróság nézze végig a magyarországi temetőket és állapítsa meg, hogy sírfeliratokon hány % a magyar és hány % az idegen nevű felirat? Ez igazolni fogja a mi eddigi állításainkat, hogy Magyarországon legalább 70%-ban laknak idegen fajtájú népek.

Ennél a hírnél is azonnal észrevehető a távolabbi cél.

Ha ezt a hírt külföldi ember olvassa vagy hallja, természetesen igazat ad neki és meggyőződése lesz, hogy ez az ajánlat lovagias és mindenekelőtt tisztességes. Talán még magyar ember is akad, aki először ugyan megdöbben a hír hallatára, de később szótlanul beadja a derekát. Mindenesetre aligha jut eszükbe az

a kérdés, amely után pedig nyomban szétpattanna ez a hazug szappanbuborék. Tudniillik ez: miképpen lehetséges az, hogy az állítólag 70%-ot kitevő idegenfajú nép eltűri a 30%-os kisebbség uralmát? Ez igazán elképzelhetetlen volna.

Az igazság az, hogyha ez a százalékarány valóban az lett volna valaha is, melyet e felhívásban kürtöltek világgá, már régen nem lennénk a világon. A valóság az, hogy velünk együtt évszázadok óta, persze összehasonlíthatatlanul kisebb arányszámban, ízig-vérig magyarrá lett, de nem magyarnevű emberek is élnek. Mi ezt egészen természetesnek vettük és senki sem gondolt közülünk arra, hogy ezt valaha fel fogják használni ellenünk propagandacélokra. Mi sohasem azt kerestük a hosszú együttélés alatt, hogy kinek milyen neve van, hanem azt, hogy derék, becsületes ember-e?

Mit hallgatott el ebben az igaznak látszó hírben a szóbanforgó propagandista?

Azt, hogy az idegen nevű magyar, akinek nyugalmát az ellenséges propaganda még a sírban is meg akarja zavarni és az a néhány százezer idegennevű ember, aki itt él köztünk, éppen olyan jó, hazáját szerető és féltő magyar ember, mint a magyarnevű.

Erről bölcsen hallgat. S el akarja hitetni a világgal, hogy az igazság fegyverével dolgozik. Kiáll a porondra, mint az igazság harcosa. Jól tudja, hogy soha senki olyan bizottságot nem fog összeállítani, amely a sírfeliratokat vizsgálja. De nem is ez volt a célja. Hinteni akarta a mételyt. Meg akarta mérgezni a velünk együtt élő, idegennevű emberek lelkét, egyenetlenséget akart szítani közöttünk, hogy egymásközötti harcban gyengüljön, hulljon szét az az erő, mely évszázadok viharait kiállta.

Az elmondott példák magukon hordják a célt. Ilyeneknél nem kell sok kutatás, keresgélés. Aki elolvassa, vagy hallja őket, azonnal érzi, hogy valamilyen nem egészen tiszta dolog van mögöttük.

A jól rejtett propaganda megvilágítására szánt következő példáim sokkal leleményesebbek, raffináltabbak. Aki ezeket kigondolta és útjukra elindította, művésze volt a propagandának. Az tisztában volt azzal, hogy mit akar, ismeri az embereket, a romboló propaganda minden csínja-bínja a kisujjában van. Az ilyen propagandavezető és propagandaanyag veszedelmes.

Néhány évvel ezelőtt rövid kis hír jelent meg a francia orvosi és vegyészeti szaklapokban. Elmondta, hogy a magyar orvosokat és vegyészeket különös eset foglalkoztatja. Eddig ismeretlen bőrbetegségnek jöttek nyomára, mely nagy viszketegséggel jár. Kutatásaik nyomán — folytatta a híradás — odáig jutottak, hogy a bőrbetegséget valószínűen a magyar juhok gyapjából készített ruhaanyag okozza. A juhok a betegséget bizonyára fertőzött legelőkön szerzik. Az állatokon is észrevehető a levertség és a bágyadtság. A magyar tudósok tovább folytatják a vizsgálataikat és kísérleteiket s azok eredménye elé tudományos körökben világszerte nagy érdeklődéssel tekintenek.

Se több, se kevesebb nem volt a hírben. A lapok semmiféle megjegyzést sem fűztek hozzá. A hírt átvette az európai napisajtó nagyrésze is, sőt mint különlegességet, egyik-másik ország rádiója is.

Annyira nem propagandaízű ez az egész ügy, hogy most, így példának felhozva, sem tudja az olvasó, hogy vajjon hol van ebben a célzatos propaganda.

Sok kutatás és utánjárás után megállapítást nyert, hogy az egyik, azóta megszűnt állam, melynek textilkereskedelme az említett években a magyar textilipar fellendülése miatt visszaesést mutatott, a magyar ipari termék térhódításának visszaszorítására készítette ezt az ügyes és leleményes propagandát.

Nem mondta ki, hanem az olvasót kényszerítette logikai úton arra a megállapításra, hogy: vigyázat, a magyar textiláru veszedelmes.

Hogy az olvasó azonnal észre ne vegye a hír célját, egy távolabbi ország sajtójában jelentette meg és utóbb onnan átvéve s párisi hírforrásra hivatkozva, közölte saját országa sajtójával is.

Mondanom sem kell, hogy a hír tökéletes koholmány volt.

Nem a magyar viszonyokkal kapcsolatos az alább következő rejtett propaganda-híranyag, de érdemes megemlíteni, hogy az ember okuljon belőle. Mennyire jelentéktelennek látszó hír és mégis milyen nagy horderejű dolgot propagál. Aki a sorok közt olvasni nem tud, nem is veszi észre. Pedig bomlaszt. véleményt alakít.

Két egymással szembenálló állam közül az egyik rádiója közölte ezt a gyanútlan apróságot. Az elérni kívánt hatás kialakítását a hallgató logikájára bízta.

A hír így szólt: „Érdekes tünet, hogy több olyan gólyát fogtunk országunk területén, melyek „X" ország ismertető gyűrűjével vannak ellátva. Ezek a madarak a délre való költözködés ideje előtt jóval előbb otthagyták idén az említett országot, nyilvánvalóan azért, mert nem találták már meg az említett területen élelmüket. Korai vándorlásuknak ez az oka".

Ki mondaná erre a rövid kis hírre, olvasás után közvetlenül, hogy propagandacélokat szolgál? És még hozzá milyen ügyesen! Nem vádol, nem áskálódik, csak a tényeket állapítja meg, minden magyarázat nélkül.

A hírben közölt kis esemény azt a gondolatot igyekszik megrögzíteni az emberekben, hogy a szóbanforgó országban az élelmezési viszonyok annyira megromlottak, hogy már a gólyák táplálékának igénybevételére is sor került.

Igen ügyes és minket, magyarokat érintő, bennünket gyanusító propaganda-trükk volt az is — amelyet egyébként más szempontból említettem már s a kettős-monarchia szétesése után a cseh mesterkedés hajtott végre. Eredményére csak évekkel később jöttünk rá, akkor, amikor már szinte lehetetlen volt ellene védekezni.

Következetesen, soha meg nem szűnően, azt hajtogatta a velünk ezer év óta együtt élő szlovákok előtt, hogy a magyar nyelvben ez a szó: „tót" gúnyos és lebecsmérlő értelmű szó. Hogy akit a magyar nem tart magával egyenrangúnak, annak szokta odavetni azt, hogy: „tót".

Ki gondolt volna közülünk arra, hogy ez az otromba kitalálás komoly hitelre találhat s annyi ellenséget szerez nekünk. Hogyan védekezzünk ellene, különösen akkor, ha az már beidegződött és meggyőződéssé vált azokban, kiket sem evvel a szóval, sem mással soha bántani nem akartunk és nem is bántottunk.

Hogyan magyarázzuk meg minden tótnak, hogy a csehek felültették, hogy a mi nyelvünkben ez a szó sose volt csúfnév, sem gúnynév?

Hogyan mondjuk meg mindenkinek, hogy ez az egész: merő hazugság?

Csak egy-két példát hoztam fel a ma propagandája módszereinek megvilágítására.

Furfang, leleményesség, szívnélküliség, ravaszság és fejlett technika jellemzi a ma propagandáját, melyre, ha nem volna ilyen halálosan komoly bomlasztó ereje — azt mondhatnánk, hogy színes, újszerű, fordulatos, érdekes, lüktető, rohanó, mint a mai élet.

Az említett hírekhez hasonló számtalan célzattal világgá röpített hír van forgalomban ma is. Sajnos, ellenünk is rengeteg. De nem is csoda! Európa országútján élő nemzet vagyunk. Akármilyen világnézeti áramlatok vonulnak át Európa földjén, bárhol ke-

letkeznek rajtunk kívül fegyveres összecsapások; bennünket kikerülni nem tudnak.

De ezek a megállapítások ne csüggesszenek bennünket. Semmi ok az elkeseredésre! Erősen, férfiasan állnunk kell ezt a ránkkényszerített szellemi harcot is. S meg kell tanulnunk a védekezést és támadást egyaránt.

Ezeréves történelmünk int, tanít, erőt ad. Tíz évszázad számtalan nagy megpróbáltatást hozott a nemzetre. Mindegyik a maga idejében sok-sok nélkülözést, bánatot, keserűséget, megaláztatást és ami a legfájdalmasabb, sok vért kívánt. Mégis élünk! Ahányszor sírba tettek bennünket, annyiszor támadtunk fel és mindíg erősebbek lettünk, mint amilyenek voltunk. S mennyit erősödött a lelkünk Trianon óta is! Mennyi mindent tanultunk a húszéves gyötrődésből is.

Hol vannak körülöttünk azok a nemzetek, melyek előbb vagy egyidőben kezdték velünk az országalapítást? Sehol! Eltűntek! Nevüket is csak a történelem lapjairól olvassuk. Miért tűntek el? Mert gyengébbek, erőtlenebbek voltak nálunk. A mi viharokkal eltöltött ezer évünk megacélozta idegeinket, hozzászoktatott a harchoz és megtanított bennünket arra, hogy csak magunkban bízzunk.

A mostani idők sem hozhatnak számunkra meglepetéseket, ha megtanuljuk a mai élet újszerű, szokatlan harcaihoz szükséges kellékeket és ha a nemzeti erő egységét megbontani nem engedjük.

VIII.

A bomlasztó-propaganda elleni védekezés

Azt hiszem, nagyon hiányos munkát végeznék, ha az elmondottak után meg nem emlékeznék arról, hogy miképpen védekezzünk a bomlasztó propaganda ellen.

Szoktatnunk kell magunkat a megfelelő védekezési módokhoz, mert azok nem velünk született adottságok, hanem meg kell és meg lehet őket tanulni.

A mi lobbanékony természetünk velejárója, hogy hangulatunk gyorsan változik. Az ilyen mozgalmas lelkivilágot élő ember jó talaj a propaganda számára. Ha e velünk született természetünket erős akarattal nem tartjuk korlátok között, nagy kárát láthatja ennek az ország.

Nézzük csak meg újra, mi ellen is indít harcot a bomlasztó propaganda? A lélek ellen. Ebben egészen bizonyosak vagyunk. Ha tehát tudjuk azt, hogy érhet bennünket nyilt vagy burkolt támadás, akkor annak kivédésére, vagy eredményének csökkentésére fel is tudunk készülni.

A bomlasztó propaganda elleni védekezést nem lehet törvényekkel szabályozni! Magunknak kell törvényt szabnunk magunk számára s annak szigorú betartásáért is magunk vagyunk felelősek. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az államhatalomnak nincs eszköze és gondja arra, hogy megvédje lakosságát a támadások ellen. Nem. Az erre a célra rendelkezésre álló eszközöket az is felhasználja s megragad minden olyan módot, amely csökkentheti vagy teljesen kiküszöbölheti a bomlasztó propaganda eredményességét.

Mit sem ér azonban a legmegfelelőbb intézkedés sem, ha magunk is nem sietünk teljes erőnkkel azok segítségére.

Eredményesen csak akkor vehetjük fel a harcot a bomlasztó propaganda ellen, ha magunkat, lelkünket, amely ellen a harc folyik, hitben megerősítjük. Egy célzatos, jókor és jól irányított hír ne forgasson ki bennünket a valónkból. Ne vegye kedvünket. Gondoljunk arra, hogy a ma hallott hírek után holnap újabbakat hallunk, nagyon kevés bizonyul igaznak és csak arra szolgálnak, hogy gyengítsék, megbontsák azt az egységet, mely komoly időkben mindíg megvolt bennünk, hogy azután könnyebben, kevesebb áldozattal hajtsák végre romboló tervüket.

A hírek hallatára ne a megdöbbenés, a méltatlankodás és a düh legyen úrrá rajtunk, hanem ezeket mind leküzdve, igyekezzünk azt megállapítani, hogy ki milyen szándékkal mondta vagy írta ezt vagy azt. Általában szokjunk hozzá, hogy minden meglepő hír hallatára azt vizsgáljuk: milyen forrásból indult el? Ha ezzel a kritikai szemüveggel olvassuk a sajtóhíreket és megtanuljuk a hírforrások ismeretét, sokkal biztosabb mérlegelőképesség fejlődik ki bennünk.

Háborús időben minden ember katonája kell hogy legyen a nemzet nagy ügyének és kötelessége, hogy éber szemmel figyelje családját, barátait, környezetét, az utcát, szóval az egész életet. S nézzen minden jelenséget abból a szempontból, erősíti-e az a belső lelki erőt, vagy gyengíti. Ha gyengíti, lépjünk fel vele szemben.

Józan figyelmeztetéssel, felvilágosítással, a romboló hatás feltárásával, vagy ha kell, határozott, szigorú állásfoglalással. Komoly ügy esetén pedig a hatóságok figyelmének felhívásával.

Ha ezt meg tudjuk tenni, nyert ügyünk van. S fegyelmezzük magunkat is! Erősítsük hitben a lelkünket. Ehhez nagy önuralomra van szükség. De az az ember, vagy nemzet, melyben ennyi önfegyelem van, sohasem lát sötéten. A mai magyar élethez pedig ez kell.

Ingadozást nem tűrő erős lélekre van szükség, melynek meggyőződéses hite, hogy fajtájának történelmi küldetése van.

A lelki készületlenségnek helyrehozhatatlan következményei lehetnek. Sohase felejtkezzünk meg arról, hogyan jártunk a világháború során. Szakadatlanul győztünk, soha ellenség nem tette be országunkba a lábát, mégis mi lettünk a legyőzöttek. Mindegyikünk csodálkozott ezen, senki sem tudta tragédiánk okát, pedig valamennyien okai voltunk. Hibásak voltunk, mert fegyveresen felkészültünk ugyan a harcra, de lélekben nem voltunk elég erősek. Mindíg győztes hadseregünk mögött az ország lelki ellenállása roppant össze. Majdnem hihetetlen, hogy azok nem tudták állni a küzdelmet, akik a súlyos megpróbáltatások idején mégis csak a könnyebb terhet viselték. Nem akarom ezzel lekicsinyelni az itthonmaradottak szenvedéseit, lelki gyötrődéseit, de ezekhez odakint a végső győzelemért való hatalmas vért és életet követelő küzdelem is járult.

A romboló propaganda a híreken és eseményeken felületesen átsikló emberekre van alapozva. A vele elérhető nagy eredmények azt mutatják, hogy sokkal több a hiszékeny, az ok és okozatot nem kereső ember, mint a megfontolt, előrelátó.

A propaganda sokfélesége lehetetlenné teszi azt, hogy a védekezésre pontos szabályokat állítsunk fel. Mégis, a tapasztalat azt mutatja, hogy vannak dolgok, melyek megkönnyítik tisztánlátásunkat. Ha ezeket szem előtt tartjuk, sok nehézséget áthidalhatunk.

A hallott híreknek ne adjunk nyomban hitelt, — már előbb említettem, — hanem azok eredetét és célját keressük. Ha ehhez hozzászoktatjuk magunkat, úgy

Az utóbb említett esetben mégis a nő tevékenységét látom és hiszem a fontosabbnak. Ezt nem a nővel veleszületett adottsága hozza magával, hanem a női hivatás. A nő foglalkozásával vele jár, hogy többet mozog olyan emberek között, kiknek felvilágosítására a legnagyobb szükség van. Piacokon, üzletekben dolgozó és ezeket a foglalkozási ágakat űző emberek, kik a nap legtöbb órájában egyivású, maguk fajtájú emberek társaságára vannak utalva, kevésbbé tanultak, tehát hiszékenyebbek és könnyebben lázíthatók. Mende-mondákra jobban fogékonyabbak. Egy-egy elejtett szavuk, türelmetlenségből származó kitörésük azonnal hat és terjed, mint a bacillus. Ezek a nagyobb, magasztosabb célt nem mindíg látják, majdnem mindent a maguk kis egyéni szempontjukból ítélnek meg és meggyőződésüket ennek megfelelően terjesztik is.

Sokszor az ilyen helyen hallottak jelentésével nagy bajokat előzhetnek meg. Az ezeken a helyeken nyitott szemmel és füllel járó asszony sok romboló hatású dolgot észlelhet és tehet ártalmatlanná helyes és megfontolt, következetes fellépésével.

Valamikor régen azt hittük, hogy mindent el lehet intézni fegyverrel, virtussal. Ma már tudjuk, hogy ez nem elég. A fegyvert tartó izmos karokhoz még izmosabb, még erősebb lélekre is szükség van. A kettő együtt még az elmúlt idők küzdelmeinél is nagyobb megpróbáltatásokon keresztül segít bennünket. Bármelyiknek hiánya azonban végünket jelentheti.

Az izmos fegyvertartó kezek ma is megvannak, a lélek a sok csapás alatt megedződött, de még nem olyan erős, mint a karunk.

Akarnunk kell és az is olyan lesz.

IX.

Az egyén munkája a magyar ügy szolgálatában

Az eddigiekben a propagandával, mint szellemi harccal foglalkoztam, amelyet erre illetékes szervek irányítanak.

De vajjon van-e módja az eddig említett eseteken kívül is az egyénnek arra, hogy propagandamunkával szolgálhassa Magyarország ügyét?

Van. Nincs olyan szerény vagy névtelen kis ember, aki bele ne tudna kapcsolódni abba az állandóan folyó nagy törekvésbe, amelynek célja: igazságaink megismertetése s külföldi barátok szerzése Magyarországnak.

A mai kornak megfelelő, állami életet élő nemzet nem nélkülözheti a modern idők hatásos és mellőzhetetlen eszközét: a propagandát.

Van tehát állandó magyar propaganda-cél is. Ez a mi propagandánk azonban nagyon távol esik e könyvben tárgyalt propagandától. Ezért nem is a szellemi harcról szóló fejezetekben emlékeztem meg róla.

Mit tud rólunk, magyarokról a világ?

Tudja rólunk, hogy hazát és szabadságot szerető, harcos nép vagyunk. Tudja, hogy ez a harcos lelkiség mégsem azonos a hódító törekvésekkel. Ellenkezően: ha nem bántanak, békés természetünk leghívebb őre a körülöttünk lévő országok nyugalmának is. Velünkszületett lovagiasságunk és vendégszeretetünk is közismert.

Ennél többet azonban nem igen tudnak rólunk. De még ezeket a közismert jótulajdonságainkat is igyekeznek elhomályosítani az irántunk ellenséges érzületet tanusító nemzetek.

Igazságos nemzeti törekvéseinket, jószándékú elgondolásainkat, évszázados küzdelmeinket, szenvedéseinket, megpróbáltatásainkat nagyon kevesen emlegették a multban és azokról jóformán alig tudott a világ.

Bizonyítja ezt a világháború utáni békeparancs is, mely a legelemibb jogainkat sem vette számításba.

Itt, Európa közepén élő nemzet létünkre csak akkor szokott a világ tudomást venni rólunk, ha kényes földrajzi fekvésünknél fogva, a világpolitikai eseményekkel kapcsolatosan szóba kerülünk.

Mi igazunk tudatában éltünk ezen a földön, anélkül, hogy az ellenségeink által évtizedeken át következetesen terjesztett, célzatos és bennünket helytelen megvilágításban tárgyaló propaganda ellen védekeztünk volna.

A világháború előtti időkben sohasem gondoltunk arra, hogy a fajtánkban levő szép, nemes és jó tulajdonságokat, értékeket, tiszta és becsületes szándékainkat a világ közvéleményének tudomására hozzuk.

Ezt a szerénységből eredő mulasztásunkat még csak fokozta az a kétségtelen bűnünk, hogy az ellenséges propaganda célzatos, rosszakaratú beállítása ellen sem védekeztünk.

Megelégedtünk azzal, hogy bennünket csak az az egy-két ezer idegen ismerjen, aki kedvtelésből, szórakozásból vagy kíváncsiságból látogatott el hozzánk. Pedig minden külföldi látogatón nyomban meg lehetett látni, hogy mennyire meglepődött a magas színvonalú magyar kultúrán és az idegeneket csodálatra késztető, különös és kedves, más nemzetekétől elütő magyar szokásokon. Meglepődtek, mert ellenségeink fürge propagandája világszerte elhitette, hogy a magyar határt átlépve, Ázsia kezdődik és a barbárság.

Persze, hogy a látogatók más fogalmakkal tértek vissza.

Nem szabad lekicsinyelnünk ezeknek a vendégeinknek, nekünk használó, rólunk jót és szépet hirdesztelő önkéntelen propagandáját, de ez világviszonylatban édeskevés. Ha arra várnánk újra, hogy ezekben a kis-körben elmondott véleményekből ismerje meg országunkat és nemzetünket a világ, száz év mulva sem tudnának rólunk többet, mint azt, hogy: vagyunk.

Mióta önálló nemzeti életet élünk, nagy haladást tettünk ezen a téren. Felismertük a propaganda hatalmas erejét és annak eszközeivel úton-útfélen, de mindig mértéket és ízlést tartva, élünk is.

Nekünk, magyaroknak csakugyan nincs és nem is volt más népeket leigázó szándékunk. Történelmünk bizonyítja, hogy máséra sohasem áhítoztunk. Csak arról nem mondunk le soha, ami ezerév jogán a miénk!

Természetünk és jogos, igaz, nemzeti törekvéseink megmutatják, hogy milyennek kell lennie a mai magyar propagandának.

Jóindulatúnak, igaznak, világosnak, egyszerűnek. Olyannak, mint amilyen a magyar lélek. Célja pedig nem lehet más, mint az, hogy a világközvéleménynek tudomására hozzuk: kis nemzet létünkre vannak olyan megbecsülésre számottartó értékeink, mint azoknak a nemzeteknek, melyeknek lélekszáma és a kultúrát előbbrevivő anyagi eszközei — jóval nagyobbak a mienknél!

A magyar kormányzat, az elmúlt két évtized alatt hivatalos és nem hivatalos szervek útján rendelkezésre álló, mindig egyenes és tiszta propaganda eszközeivel, hatalmas felvilágosító munkát végzett. Ennek hatását érezzük, látjuk, tapasztaljuk. Írnak rólunk, beszélnek rólunk egyre szélesebb körökben, tudomást szereznek problémáinkról, megbecsülik s elismerik jó és nemes tulajdonságainkat, immár nemcsak Európában, hanem azon túl is. Egyenrangú nemzetnek tartanak ben-

nünket. Sok fáradság s roppant munka eredménye ez. Mert nagyon hosszú utat kell megtennie egy megalázott kis nemzetnek, amíg a maga erejéből eljut odáig, hogy az ellene igazságtalanul elkövetett hibákat beismerjék, s jóvátegyék.

Ha tehát értünk is el eredményt, a munka nem állhat meg, hiszen azt akarjuk, hogy nemzetünk örökre fennmaradjon. A kezdet nehézségein túl vagyunk, a munka most már folyamatos és tervszerű.

Ebben a hazafias, senki ellen nem irányuló békés és jószándékú munkában nem szabad egyedül hagynunk az országvezetés illetékes szerveit. Minden alkalommal bele kell kapcsolódnia ebbe az egyes embernek is, hogy a hivatalos propaganda eredménye meggyőzőbb, szélesebbkörű és kiadósabb legyen.

Azonosítani kell magunkat a hivatalos propaganda elgondolásaival, hogy ezzel is alátámasszuk azt, amit állít s ezzel az egyéni munkával bizonyítsuk, hogy az nem egyszerű kigondolás, hanem igazság, amely minden egyes magyar ember lelkében él.

Számtalan alkalma van az egyes embernek is hogy minden megbizatás nélkül is elvégezze ezt a fel nem értékelhető kötelességet hazája iránt.

Ha mást nem is tesz, csak örömmel és meggyőződéssel vallja magát magyarnak, velünk született szokásaink és felfogásunkra büszke, összetartozásunk mellett hitet tesz, már akkor is olyan szolgálatot végez, mellyel használt a nagy ügynek. Az ilyen ember elősegíti a magyarságnak egységes felfogásba való tömörítését s ennek hatalmas ereje akkor nyilvánul meg, ha a nemzetnek egységes erőkifejtésre van szüksége.

De e mellett úgyszólván minden embernek adódik alkalma arra, hogy egy-egy külföldi emberrel összeakadva, néhány felvilágosító szóval s készséges magatartásával, barátunkká tegye azt.

Tehát ez a propagandánk kifelé.

A propagandánk másik irányú hatalmas erőkifejtése, hogy az ellenünk irányuló ellenséges propaganda eredményét csökkentsük, vagy ha lehet, egészen lehetetlenné tegyük.

A jószándékú ember sokszor érthetetlenül áll egy egy ellenünk irányuló propagandisztikus hír halla tára. Felhozott magyarvonatkozású példáim bizonyítják, hogy gyakran a képtelenséggel határos emberi rosszakaratról van szó. Melynek célja, önbizalmunkat, hitünket megzavarni, a nagy világ felé pedig elhitetni, hogy alacsonyabb rendű nép vagyunk.

Ilyen kósza, alaptalan rágalmakat tartalmazó hirek nap-nap után ezrével látnak napvilágot. Ezeknek figyelemmel kísérése, cáfolata, ha másutt nem, hát saját szűkebb körünkben: ez a másik komoly feladatunk. Hiszen minden érv és gondolat továbbgyűrűzik a társadalom életében s itt is, ott is marad valami hatása.

Körülbelül ennyi az, amit az egyén önkéntes munkájáról el lehet mondani.

Ez a küzdelem a mi részünkről a józan értelem és jószándékú lélek harca, a rosszakaratú, eszközeiben nem válogatós, ellenséges érzület mesterkedéseivel szemben.

Mindenesetre örvendetes, hogy lassanként mi magyarok is hozzászokunk a megismertetésnek ehhez az eddig ismeretlen módjához és eredményt is tudunk felmutatni.

Ez adjon türelmet, kedvet a további munkához!

UTÓSZÓ

„A másik front" tehát: a lélek frontja. Csak eszközeiben különbözik a fegyveres fronttól. Hogy eredményesség szempontjából melyik nagyobb hatású, azt eldönteni majdnem lehetetlen.

A látható, az érzékelhető fegyverek harcáról valamennyien tudunk, mert egész életünk harccal, küzdelemmel tellett el és a védekezésre, vagy támadásra akaratlanul is kényszerítve voltunk.

A szellemi harc eredményességét — mivel az nem látható — nem szabad lebecsülnünk, mert a nemzetek küzdelmeiben, a fegyveres harc elmaradhatatlan tartozéka. Nem hagy fizikai nyomokat, mert a lélek is — mely ellen minden ténykedése irányul — megfoghatatlan. De gondolkozásmódunkat, egységes felfogásunkat, akaratunkat alakítja, ezért a fegyveres harc kimenetelére is elsőrendű hatása van. A fegyver és az összes harcieszközök élettelen tárgyak, melyek életet és ezen keresztül eredményességet az emberi lélek ad. Ha a lélek erős, küzdőképes, szilárd és megingathatatlan, a küzdelem csak eredményes lehet. De ha a lélek gyenge és ingadozó, az elért eredmény is csak ilyen lesz.

Mi a magyarság célja? Az, hogy nemzeti önállóságunkat, szabadságunkat és évezredes földünket magunkénak vallhassuk, örök időkre megtarthassuk.

Mi árán érhetjük el nagy nemzeti célunkat? Csak küzdelemmel. Örök küzdelemmel.

Miből áll ez az örök küzdelem? Fegyveres és a szellemi felkészültségünknek az ellenséggel való összemérésből.

Ha ezzel tisztában vagyunk, levonhatjuk a végső következtetést: küzdelmünk két fronton történik, me-

lyekből mindegyiket halálosan komolyan kell vennünk.

Tombolhat felettünk orkánszerű vihar, követelhet emberfeletti áldozatokat tőlünk, ha az egyik és a másik front küzdelmeire valamennyien hozzáértéssel s egy akarattal felkészültünk: örökké él a nemzet.

TARTALOMJEGYZÉK

	Olda
Előszó	5
A propaganda	7
Lélek és tömeglélek	17
Néhány szó a propaganda történetéről	23
Antant-propaganda a világháborúban	29
A propaganda eszközei	35
A propaganda szellemi anyaga	55
Átlátszó propaganda — rejtett propaganda	71
A bomlasztó-propaganda elleni védekezés	81
Az egyén munkája a magyar ügy szolgálatában	87
Utószó	93

Időszerű háborús irodalom

NEMES SUHAY IMRE

Hadvezetés, hadviselés

※

KARL JUSZTROW

Korszerű háború

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA, BUDAPEST

B6/ 9636

B 9636

VITÉZ CSIKÓS JENŐ

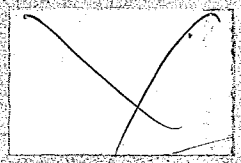

A MÁSIK FRONT

ZELLEMI HARC MÓDSZEREI ÉS FEGYVEREI

NÉPSZERŰ KIADÁS